

دا ثابته شوېده چې اريائيان دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا يو قوم و، چې د ايران او نورو منځني اسيایي سيمو څخه اوسني افغانستان، پاکستان او هند سيمو ته راغلي وو. دې قوم ځان ته ارين ويل چې د ښو خويونو خاوندان اويا داصيلو وگړو مانا لري. د(اريا) ټکی د سنسکريت ژبې ټکی دی چې مانا يې «عزت والا» يا «مشر» ده. دوي چې کله د هند ځمکې ته ننوتل نو هغه وخت په هند کې [دراوړ] قوم اباد و، اريايانو دراوړيان د هند د ځني سيمو څخه وويستل او هغه دراوړيان بيا د هند جنوبي سيمو ته لاړل او نن هم د هند په جنوبي سيمو کې دا دراوړيان په بېلابېلو توکمونو کې موجود دي په کومو کې چې تامل، مليالم، کنرا او تيلگو له ټولو لوی توکمنه دي، اريايان د هند په شمالي برخو کې اباد شول، اريايان ښايسته خلک و او علم او فن يې هم لرلو، د لومړنيو تم ځايونو په اړه يې لا ډاډمن مالومات نشته، خو دا څرگنده شوېده چې [افغانستان] ته د سیر دريا او اموسند له شمالي لوري را تیر شوي او په بلخ کې يې د لومړي مدنيت بنسټ ايښی دی .

د لومړنيو اريائيانو په ټولنيز ژوند کې کورنۍ ډير ارزښت درلود . کورنۍ ته يې (کولا) ويل چې تر اوسه هم دا نوم په کهول کې ليدل کيږي . دڅو کورنيو څخه يوه قبيله جوړېدله چې د هغې قبيلې رئيس ته يې (پتي) ويل دڅوقبيلوڅخه يو ټبر(قوم)جوړېدئ چې هغه ته يې (وېسه)اوپا (گرامه) ويل.د پاچا د اوسېدلو ځای ته يې (پور) وايه چې دا درې نومونه تر اوسه هم په شېر پور ، ويس او بگرام کې ليدل کيږي .

اريا ئيانو بلخ ته تر رسيدلو وړاندي کوچياني ژوند درلود . د هغو څيړنو له مخې چې په ۱۹۳۹ ميلادي کال د سمرقند په تال برزو کې تر سره شوي ، د يوه اريائي پاچا انځور (تصوير) د يوه خاورين لوښي پر مخ ولېدل شو . د پوهانو په باور دا د اريا ئيانو د لرغوني پاچا گيومرث انځور دی . په ودي سرودونو کې هم د کوچيانو همدا پاچاد گيومرث په نوم ياد شويدي . په ودي متن کې د پاچا د يادوني څخه دا په ډاگه کيږي چې اريا ئيانو په کوچاني ژوند کې هم د پاچاهۍ نظام درلود .

اريا ئېانود خپلو اوسېدو سيمو ته (اريانا ويجه) يا (اريانا ورشو) ويل . هغه مهال چې اوسنی بلخ يا پخواني بُخدي ته ورسېدل ، هلته يې ديوه نوي مدنيت بنسټ کښيښود . د بُخدي لرغونی ښار يې دځن رهنه ښار په تخت اداري رڼرپ تونه يابه د سوادنا وند ت څنگ يې په کرهڼه او ښرالی لاس پوري خړ. د وسېدې لپاره يې ارا، ورزنا جوړ کړل . ښار يې جوړ کړ او دهغه ښار د ساتني لپاره يې پلن ديوالودنه او لوړ برجونه ودان کړل ، چې زياتي ښانې يې لا تر اوسه پاتې دي .

د څلور گونو ودي ټولگيو څخه دا په ډاگه کيږي چې اريائيان د پرمختللو او شاعرانه ادبياتو خاوندان وه . ټاکلي ټولنيزمناسبات اوکورنۍ اړيکي يې درلودل .داسي ځانگړي اوډله ايزاخلاقي اصول او مقامونه يې په خپلو کې درلودل چې د خپلو روحاني او مذهبي شخصيتونودرنښت به يې د هغو په پلي کولو سره پر ځای کاوه .

په بُخدي (بلخ) کې د اريائي وگړو زياتوالي هغوی اړ کړل چې د لويديځ او سهيل ختيځ پر لور په ډله ايزه توگه د ليرد او مهاجرت لړۍ پيل کړي . د لويديځ پر لور لومړی پخواني

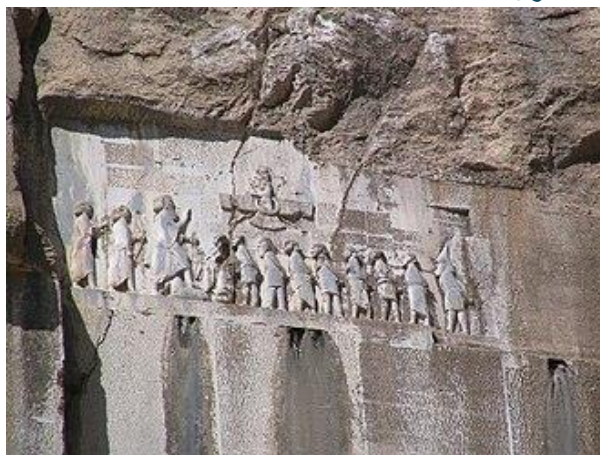
پارس یا اوسني ايران او بيا د او سنی ترکیبی او تر هغه وړاندوکرېنوه هم تیر شول . هغه ډله اریا نیاڼ چي دسهیل ختیځ پرخوايي مخه وکړه ، هغوی بیا لومړی د لرغوني هندشمالی او بیا مرکزي سیموته ورسېدل
سمول

په ایران کي د بېستون لرغوني ټولگه د نړیوال کلتوري میراث په لړلیک کي وکېدل (ثبت) شوه . د بېستون په لرغوني ټولگه کي د نورو اثارو او لرغونو توکو پرسیره هغه تاریخي لیکنه چي د بېستون ډبرلیک په نوم نامتو شوی دی ، نه یوازي د ایران بلکي د دې سېمي د لرغوني تاریخ لپاره د لومړي لاس اخځ په توگه د ارزښت وړ دی . همدې ارزښت ته په پام سره مي دا اړینه وگڼل چي د بېستون ډبر لیک په پښتو وژباړم .

د دې موخي د پلي کېدو لپاره مي د بېستون ډبرلیک د موندلو هڅي وکړې ، د ډبر لیک انگلیسي او پارسي متنونه مي پیدا کړل او د کار د اسانتیا په هیله مي د ډبرلیک پارسي متن د ژباړي نیت وکړ ، خو کله چي مي پارسي او انگلیسي متنونه سره پر تله کړل ، په پارسي متن کي مي یو شمیر تیروتنې او نېمگړتیاوې ولېدلې ، د بیلگي په توگه د پارسي متن شمېره پر له پسې نه ده لیکل شوې ، په داسي حال کي چي د انگلیسي متن شمېره پر له پسې لیکل شوې ده ، په پارسي متن کي د ډبر لیک یو شمیر کرښي نه دي لیکل شوي او یا د پامه لوېدلي دي ، خو په انگلیسي متن کي ټولي کرښي شته . یوه بله نیمگړتیا داوه چي په پارسي متن کي د یو شمیر هغو سیمو او وگړو نومونه اړول شويدي ، چي د ډبرلیک په متن کي راغلي دي ، خو په انگلیسي متن کي نومونه د ډبر لیک د متن سره برابر دي . دا او په دې ډول نورې لویې او وړې تیروتنې مي مخي ته راغلې ، ځکه د پارسي متن د ژباړي څخه وگرځېدم او د یونسکو وړد هریټیج ، ایران چمبر سوسایتي ، ساینس اونالین او یو شمیر نورو انټرنیټ پاڼو څخه مي دبېستون ډبر لیک انگلیسي متن ، د ژباړي لپاره وټاکئ . په دې هیله چي د ځوانو څیړونکو او د لرغوني تاریخ مینه والو لپاره د گټې وړ وگرځي ، په وړو وړو برخو کي یې دخپرېدو تکل کوم . (پوهنوال باوري)

د ډبرلیک په اړه لنډي څرگندونې

سمول

د بېستون ډبرلیک د اوسمهال یو انځور

د هخامنشیانو دریم پاچا داریوش د خپلي واکمنۍ پېښ لیک د بېستون په ډبرلیک کي حک او لیکلی دی . د دې ډبر لیک اوږدوالی په ټولیزه توگه شل متره او پنځوس سانتي متره او سور یې اوه متره او اتیا سانتي متره ته رسیږي . د لیکنو او انځورونو په تړاو دا ډبر لیک په دریو

برخو وېشلی دئ . تر ټولو زیاته برخه یې نه متره او اتیا سانتي متره اوږدوالی لري او سور یې درې متره او دریشپيته سانتي متره ته رسیږي ، چي ۴۱ څلورسوه څوارلس کرښي لیک لري او دا برخه په یوشمیر ایراني خپرونو کي د پخوانی پارسي لیک په نوم یادېږي . د همدی لوی ډبرلیک ښی لور ته د انځورونو او لیکنو برخه شته چي د ایلامي ډبرلیک په نوم یادېږي . دا برخه پنځه متره او شپيته سانتي متره اوږدوالی لري او سور یې درې متره او اويا سانتي متره ته رسیږي . او د بیستون ډبرلیک دریمه برخه کيڼ لورته لیکل شوېده چي اوږدوالي یې پنځه متره او اوه شپيته سانتي متره رسیږي ، او سور یې درې متره او دریشپيته سانتي متره دئ .دا برخه هم په ایراني خپرونو کي د پخوانی ایراني لیک په نوم یادېږي چي ټوله ۵۹۳ پنځه سوه درینوي کرښي لري . د اکدي یا بابلي لیک په نوم د دي ډبر لیک یوه بله برخه شته چي د ایلامي لیک بر سر ښی لوري ته لیکل شوېده . دا برخه د دوزنقي په شکل حک شوېده چي لوړوالي یې څلور متره او سور یې دوه متره او دوه پنځوس سانتي متره دئ ، په داسي حال کي چي د وروستی برخي سور یې دوه متره او یو ویشت سانتي متره ته رسیږي ، د ډبرلیک دا برخه یوسل او دولس کرښي لري . په ټولیزه توگه د دي ډبر لیک ارتوالی یوسل اوشل متره مربع ته رسیږي .

د ډېرليک بشپړ متن

سمول

لومړۍ ستون

سمول

[illegible]

د بیستون ډبرلیک د لومړۍ ستون لومړۍ

اتہ کرینی

پیژندنه: د داریوش لقبونه او د هغه د پاچایی ارتوالی

سمول

لوی پاچا ، د پاچاهانو پاچا ، د پارس پاچا ، د (DARIUS لومړۍ کړبنه : زه داریوش) لمسي . (ARSAMES زوی ، د ارسامس) (HYSTASPES هېوادونو پاچا ، د هیستاسپس د هیستاسپس) (HYSTASPES دوهمه کړبنه : داریوش پاچا وایي ؛ زما پلار هیستاسپس) د اریا رامنۍ ، (ARIARAMNE د ارسامس پلار اریا رامنۍ) ، (ARSAMES پلار ارسامس) هخامنش . (ACHAEMENES د تبس پیس پلار) ، (TEISPES پلار تبس پیس)
دریمه کړبنه : داریوش پاچا وایي ؛ د دې امله موږ هخامنشي وبلل شو چې د ډیر پخوا اصیل یو ، د ډیر پخوا زموږ کورنۍ پاچاهان وه .
څلورمه کړبنه : داریوش پاچا وایي ؛ ۸ (تنه) زموږ له نیکه گانو څخه پاچاهان وه . زه نهم (یم) موږ ۹ (تنه) یو په بل پسې (په دوو څانگو کې) پاچاهان یو .
په غوښتنه زه پاچا یم . (AHURAMAZDA پنځمه کړبنه : داریوش پاچا وایي ؛ د اهورامزدا)
ماته اهورامزدا پاچاهۍ راکړېده .

شپږمه کړبنه : داریوش پاچا وایي ؛ دا ټوله هغه هېوادنه (دي) چي ما ته راغلل او د بابولونیا)، (ELAM عیلام)، (PERSIA اهورامزدا په غوښتنه زه د هغو پاچا وم . پارس) هغه چي سیندونو) (EGYPT مودرای)، (ARABIA اریا)، ( )، (ASSYRIA اسیریا)، (BABYLONIA) میدیا)، (MEDIA)، ( )، (IONIA اونیای)، ( )، (SARDIS (فنیقیان)، (ساردیس) THOSE ته څیرمه دی

درنگيانا) ، (PARTHIA پارتيا) ، (CAPPADOCIA كپادوسيا) ، (ARMENIA ، ارمنييا)
 سغديانا) ، (BACTRIA باختريا) ، (CHORASMA خوارزميا) (ARIA اربيا) ، (DRANGIANA)
 (SATTAGYDIA ستاكيديا) ، (SCYTHIA سايتيا) ، (GANDARA گندارا) ، (SOGDIANA)
 او ټوله ديرويشته هېواده . (MAKHA ماکا) (ARACHOSIA اراکوزيا) ،

اوومه کرېنه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دئ) هېوادونه چي ماته راغلل . د اهورامزدا په
 غوښتنه زما مريان شول . ماته يې باج راکړ . او په شپه او ورځ کي هغه کوي چي زما له
 لوري ورته وويل شي .

اتمه کرېنه : داريوش پاچا وايي ؛ په دې هېوادونو کي چي څوک مي پلوي وو ، هغه ته مي
 بڼه ډالۍ ورکړي او هغه څوک مي پوره وځپي چي زما پلويتوب يې نه کاوه . د اهورا مزدا په
 غوښتنه دا هېوادونو زما د قانون درناوي کوي ، هغسي چي زما له لوري ورته وويل شي هم
 هغسي کيږي .

نهمه کرېنه : داريوش پاچا وايي ؛ اهورامزدا ماته دا پاچاهي وبخښل . اهورامزدا زما مرسته
 وکړه چي دا پاچاهي لاس ته راوړم ، او د اهورامزدا په مرسته دا پاچاهي لرم .
 د سميرديس وژل او د گايوماتا او ماگيان کودتا

سمول

لسمه کرېنه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دئ) هغه څه دي چي تر پاچا کېدو وروسته مي تر
 د کوروش زوي زما نه مخکي پاچا وو . د (CAMBYSES سره کريدي . کمبايسيس)
 په نوم دهغه يو ورور وو چي د کمبوجيه پلارنۍ او مورنۍ سکه وو (SMERDIS سميرديس)
 . وروسته کمبوجيه هغه وواژه ، خو خلکو ته مالومه نه شوه چي سميرديس مړ شويدئ . تر
 هغه وروسته کمبوجيه د مصر په لور ولاړ ، خلکو سرکښي وکړه (نافرمانۍ) وروسته تر
 هغه په هېواد کي درواغ زيات شول هم په پارس ، هم په ماد او هم په ټولو هېوادونو کي .
 (GAUMATA يولسمه کرېنه : داريوش پاچا وايي ؛ تر هغه وروسته پوتن جادوگر د گايوماتا)
 څخه وو ، پاڅون وکړ ، يو غر (د) ارکادر (PAISHIYAUVADA په نوم چي دپايسهي اوودا)
 په نوم . هغه وخت چي يې پاڅون وکړ وبخن مياشتي خوارلسمه ورځ تيره (ARAKADR)
 شوې وه . هغه وگړو ته داسي درواغ وويل (چي) زه ، سميرديس د کمبوجيه ورور اود
 کوروش زوي يم . وروسته له هغه ټول وگړي د کمبوجيه څخه وگرځېدل او په هغه پسې لاړل
 هم پارس ، هم ماد ، هم نور هېوادونه . پاچاهي يې ځان ته واخستل . د گراما پادا)
 مياشتي ۹ مه ورځ تيره وه ، هغه وخت يې پاچاهي د ځان کړه . وروسته له (GARMAPADA)
 هغه کمبوجيه پخپله ومړ .

دولسمه کرېنه : داريوش پاچا وايي ؛ گايوماتا جادوگر د کمبوجيه څخه پاچا هي واخستل .
 هغه (پاچاهي) چي د ډيري زماني راهيسي زموږ د کورنۍ وه . (خو) وروسته تر دې
 گايوماتا نومي جادوگر د کمبوجيه څخه واخستل . پارس ، ماد او نور ايالتونه د هغه په نوم
 شول . هغه ټوله ونېول او پاچا شو .

داريوش گايوماتا وژني او خپل پاچاهي پرځای ساتي

سمول

ديارلسمه کرېنه : داريوش پاچا وايي ؛ هيڅ څوک نه وو ، نه پارسي او نه مادي او نه څوک
 زموږ له ذاته (تخم) څخه وو چي پاچاهي د هغه جادوگر گايو ماتا څخه ترلاسه کړي . اولس
 يې پيژندلئ (SMERDIS ډير زيات له هغه نه ډاريدئ ، ډير هغه کسان چي هغه سميرديس)
 وو هغه يې مړه کړل ، په دې خاطر چي گويا بيا به مي رسوا کړي ، چي زه سميرديس د

کوروش زوي نه يم . هيڅ يوه د دې توان نه درلود چې دگاپو ماتا په اړه يو څه و وايي ، تر څو چې زه راورسېدم . وروسته مي د اهورا مزدا څخه مرسته وغوښته ، اهورا مزدا مياشتني ۱۰ مه ورځ تيره شوې وه (BAGAYADI سره د مهرباني مرسته وکړه . د باگيادي) . هغه وخت ما گاپو ماتا او د هغه څو تنه نږدې مهم مرستندويان (د هغه) ووژل . د سیکا په نوم (یوتن) مي هلته (NISAYA) د ماد په سیمه کي د نې سیا (SIKAYAUVATI) یووتي) مړ کړ . پاچاهي مي له هغه واخيستل . د اهورامزدا په غوښتنه زه پاچا شوم . اهورا مزدا پاچاهي ماته راکړه .

څوارلسمه کرښه : داریوش پاچا وايي ؛ هغه پاچاهي چې زموږ څخه اخستل شوې وه ، هغه مي له سره جوړه کړه . ما هغه (بیرته) پر حال کړه . هغسي چې پخوا وه . هغسي ما وکړل . ما هغه نیاوتونونه (پرستیشگاه) چې د گاپو ماتا جادوگر په امر وران شوي وه ، ورغول . اولس ته مي رمي او مرنيان چې گاپو ماتا ترې اخستي وه بیرته ور وگرځول . ما اولس پر خپل ځای مېشت (استوار) کړ . هم پارس ، هم ماد او هم هغه نور هېوادونه ، هغسي چې وړاندي وه . هغه څه چې اخيستل شوي (وه) بیرته مي ور وگرځول . د اهورا مزدا په غوښتنه مي دا وکړل . ما هڅه وکړه چې خپله کورنۍ بيا هغه ځای ته ورسوم ، چې پخوا وو . همداسي مي د اهورامزدا په مرسته وکړل چې بيا گاپو ماتا زموږ کورنۍ را چاپېر نه کړي .

پنځلسمه کرښه : داریوش پاچا وايي ؛ دا (دئ) هغه څه چې تر پاچا کېدو ورسته مي کړيدي

د اېلام د ايالت د اسينا او د بابل د نيدېنتوبل بلواگانې
سمول

شپاړسمه کرښه : داریوش پاچا وايي ؛ هغه وخت چې مي گاپو ماتا جادوگر مړ کړ ، تر هغه کي (ELAM) زوی په ايلام (UPADARMA) په نوم د اوپادارما (ASINA) وروسته د اسينا) پاچا يم . تر هغه وروسته ايلاميان (ELAM) پاڅون وکړ ، او وگړو ته يې وويل چې زه د (واوبنتل (نافرمان) . د هغه اثينا پلويان شول . هغه په ايلام کي پاچا شو . يو بل تن په بابل زوی ، هغه په بابل کي (AINAIRA) په نوم د اينايرا (NIDINTU-BEL) کي د نيد نيتوبل) د (NEBUCHADREZZAR) پاڅېدئ . داسي يې وگړي تير ايستل (چې) : زه نيبوچا دير زار) زوی يم . وروسته له هغه ټول بابليان د نيد نيتوبل پلويان (NABONIDUS) نابوني دوس) شول . بابل واوبنت (نافرمان) هغه په بابل کي پاچاهي خپل کړه . اوولسمه کرښه : داریوش پاچا وايي ؛ وروسته مي يوه خبرتيا ايلام ته وليږل . د اسينا) يې نېولئ ماته راوست او هغه مي و واژه . (ASINA)

اتلسمه کرښه : داریوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه زه د بابل پر لور وخوځېدم . د هغه نيد نيتوبل په لور چې ځان يې نيوچادر زار باله . د نيد نيتوبل لښکرو دجله په خپل واک کي درلوده . هلته ودرېدئ . د اوپو تل ډير کښته (عميق) وو . وروسته ما خپل لښکر پر ژيو (مشکها) او اوښانو سپاره کړل . او د يوشمير لپاره مي اسونه برابر کړل . اهورا مزدا سره د مرستي مهرباني وکړل او د اهورامزدا په غوښتنه د دجلي څخه تير شوم . او هلته مي د مياشتني ۲۶ ورځي (ASIYADIYA) د هغه نيد نيتوبل لښکري زياتي وځپلې . د اسيا ديا) تيري شوي وې .

نولسمه کرښه : داریوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه زه د بابل پر لور روان شوم . لا بابل په نوم هغه ښارچي د فرات پر څنډو پروت دي ، (ZAZANA) ته نه وم رسېدلې چې د زازانا)

هغه نيد نيتوبل چي ځان يې نيبوچا دير زار باله د خپلو لښکرو سره زما په وړاندي د جگړې پکړه راغی. ورسته مي (دهغه سره) جگړه وکړه. اهورا مزدا زما سره د مرستې مهرباني وکړه. د اهورامزدا په غوښتنه ما د نيد نيتوبل لښکري زياتي وځپلي. او پاته په مياشتي ۲ ورځي تيري وې چي (ANAMAKA) اوبو کي ولوېدې. اوبو هغه يوړول. د انامکا (جگړه مي وکړه .

دوهم ستون

سمول

شلمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه نيد نيتوبل د څو تنو سپرو سره وتښتېدئ او د بابل پر لور ولاړ. وروسته له هغه زه د بابل پر لور وخوځېدم. د اهورا مزدا په غوښتنه مي بابل هم ونېوئ. او هم مي نيد نيتوبل را ټينگ کړ. وروسته (مي) نيد نيتوبل په بابل کي مړ کړ.

يوويشتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ هغه وخت چي په بابل کي وم ، دا (هغه) هېوادونه اشور) ، (MEDIA ماد) ، (ELAM ايلام) ، (PERSIA چي زما څخه سرکښه شول . پارس) ستاکېديا) ، (MARGIANA مرگيانا) ، (PARTHIA پارت) ، (EGYPT مصر) ، (ASSYRIA) ، (SCYTHIA سايتيا) ، (SATTAGYDIA) .

د ايلام د مارتيا بلوا

سمول

په نوم د ثين ټي خري (MARTIYA دوه ويشتنه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د مارتيا) نوميزي اوسېدئ (KUGANAKA زوی د پارس په يوه ښار کي چي کوگاناکا) (CINCIKHRI) د ايلام پاچا (IMANISH . او د ايلام څخه را وپاڅېدئ . او وگړو ته يې وويل چي زه ايماناش) يم .

درويشتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ هغه وخت زه ايلام ته نږدې ووم . وروسته له هغه ايلاميان زما څخه وډار شوه . مارتيا چي د هغوی لارښود وو ، را چاپېره کړ او هغه يې وواژه .

د ماد د فرورتېس بلوا

سمول

(PHRAORTES څلور ويشتنه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د ماد اوسېدونکي فرورتېس) (KHSATHRITA نومئ په ماد کي ښورېش وکړ . داسي يې وگړو ته وويل چي زه خشهاترايت) له ذاته يم . ورسته يې د ماد لښکر چي د هغه په قصر کي (وه) (CYAXARES د ټاکساريس) (زما نه يې سرکښي وکړل او د هغه فرورتېس په لوري ولاړل . او هغه په ماد کي پاچا شو . پنځه ويشتنه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ زما تر امر لاندي پارسي او مادي ځواک لږ وو . په نوم زما يوتن مرني وو هغه مي د (HYDARNES وروسته مي لښکر وليږه . د هيدارنېس) لښکر سالار وټاکئ . داسي مي هغه ته وويل : (چي) هلته ولاړ شئ هغه مادي لښکر چي خپل ځان زما (تابع) نه گڼي هغه وځپئ . ورسته له هغه و هيدارنيس د لښکر سره ولاړ ، چي په نوم د ماد ښار يوه اوسېدونکي د ماديانو سره جگړه (MARU ماد ته ورسېدئ د مارو) وکړه هغه چي د ماديانو مشر وو . هغه وخت هلته نه وو ، او اهورامزدا زما مرسته وکړه ، د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکر هغه سرکښه جگړه ماران زيات وځپل . د انامکا (مياشتي ۲۷ مه ورځ تيره وه . هغه وخت چي جگړه پېل شوه . ورسته له هغه (ANAMAKA)

په نوم سیمه ما ته پاته شوه تر څو چې زه ماد ته ورغلم (KAMPANDA په ماد کي د کمپاندا)

د ارمنيانو بلوا

سمول

په نوم (DADARSHI) شپږ ويشتمه کرښه : داريوش پاچا وائي ؛ زما يومرني د دادارشي (چې ارمن وو ، هغه مي ارمنستان ته وليږئ . هغه ته مي وويل : مخ ته ولاړ شه او هغه سرکښه لښکري چې خان زما (تابع) نه گڼي وځپه . وروسته دادارشي وخوځيدئ . چې ارمنستان ته ورسېدئ ، ټوله هغه سرکښان سره راټول شوه او د دادارشي پر ضد يې جگړه په نوم د ارمنستان يوه وگړي جگړه وکړه . اهورامزدا زما (ZUZAHA په نوم) د زوا هيا مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکرو هغه سرکښان ډير وځپل . د تيورا واهرا مياشتي ۸ مه ورځ تيره وه ، چې دا جگړه وشوه . (THURAVAHARA)

اوه ويشتمه کرښه : داريوش پاچا وائي ؛ بيا دوهم ځل سرکښه کسان سره راټول شوه او د په نوم دا (TIGRA) دادارشي په وړاندي ئې جگړه پيل کړه . د ارمنستان يوه تن د تيگرا (جگړه وکړه . اهورامزدا زما مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکرو هغه سرکښه کسان ډير وځپل . د تيورا واهرا د مياشتي ۱۸ مه ورځ تيره وه ، هغه وخت جگړه پيل شوه . اته ويشتمه کرښه : داريوش پاچا وائي ؛ د دريم ځل لپاره سرکښه کسان سره راټول شوه او په نوم (UYAMA) دادارشي په وړاندي ئې جگړه پيل کړه . د ارمنستان يوه تن د دژي اوياما (جگړه وکړه . اهورامزدا زما مرسته وکړه . زما لښکرو د اهورامزدا په غوښتنه هغه سرکښه مياشتي ۹ مه ورځ تيره وه چې دا جگړه پيل (THAIGARCI) کسان ډير وځپل . د تا بگارسې (شوه . وروسته دادارشي زما په غوښتنه په ارمنستان کي پاته شو ، تر هغه چې زه ورسېدم . په نوم پارسي (VAUMISA) نه ويشتمه کرښه ؛ داريوش پاچا وائي ؛ وروسته مي د وايميسا مرني ارمنستان ته وليږئ او هغه ته مي وويل : وړاندي ولاړ شه او هغه سرکښه کسان چې خپل خان زما (تابع) نه گڼي هغه وځپه . وروسته وايميسا وخوځېدئ . چې ارمنستان ته ورسېدئ (هلته) ټوله سرکښان راټول شوه او جگړه ئې د وايميسا په وړاندي پيل کړه . يوه نوموړي او د اشور اړوند ده ، جگړه پيل شوه . اهورامزدا زما سره (ZALA) سيمه چې ايزلا (مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکرو هغه سرکښه کسان ډير وځپل . د انا مکا ۱۵ مه ورځ تيره وه ، چې دا جگړه وشوه .

ديرشمه کرښه : داريوش پاچا وائي ؛ بيا دوهم ځل سرکښان راټول شوه او د وايميسا په په نوم په ارمنستان کي جگړه پيل (AUTIYARA) وړاندي ئې جگړه پيل کړه . د او تي يارا (کړه . اهورامزدا زما مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکرو هغه سرکښه کسان نږدې ورستې ورځي وې چې جگړه (THURAVAHARÂTHEN) ډير وځپل . د تيورا واهرا تن (پيل شوه . . وروسته له هغه وايميسا زما لپاره په ارمنستان کي پاته شو ، څو چې زه ورسېدم

د ماديانو د بلوا پای

سمول

څخه را (BABYLON) يوديرشمه کرښه : داريوش پاچا وائي ؛ وروسته له هغه زه د بابل (پر لور وخوځېدم ، چې ماد ته ورسېدم دهغه بنار يو اوسېدونکى د (MEDIA) و وتم . د ماد (خان د (PHRAORTES) په نوم ، په هغه سيمه کي چې فراورتيس (KUNDURU) کوندورو (ماد پاچا باله ، د خپلو لښکرو سره زما په وړاندي د جگړې په نيت راغى . د هغه سره مي

جگړه وکړه . اهورا مزدا زما سره مرسته وکړه . د اهورا مزدا په غوښتنه هغه فراورتيس ۲۵ ورځي تيري شوي وي ، چي جگړه (ADUKANAISHA) مي ډير وځپي . د ادوکانا نېشه) وشوه .

د خپل يو (PHRAORTES دوه دیرشمه کرښه : داریوش پاچا وائي ؛ وروسته ، فراورتيس) په نوم سیمه د سوروانه شول . (RAGA شمیر سپورو سره وتښتېدئ . په ماد کي د راگا) وروسته مي د هغه په تعقيب لښکر وليږه . فراورتيش ونېول شو او ماته راوستل شو . ما هم د هغه پوزه او هم دوه غوږونه پرېکړل او ژبه مي ور غوڅه کړل ، او يوه سترگه مي ور ړنده د يوه برج په دننه کي په دار وځړاوه . (ECBATANA کړل . او وروسته تر هغه مي دايکبتانا) او د هغه پلويان وليدئ .

د نيسانتخما (SAGARTIAN دري دیرشمه کرښه : داریوش پاچا وائي ؛ يو تن سگارتي) په نوم زما (امر) نه سر وځړاوه . داسي يي خلکو ته وويل چي : زه د (CISANTAKHMA) له ذاته يم . وروسته مي تخمس پادا (CYAXARES سگارتي پاچايم ، او د ثايکسا ريس) په نوم زما يوه تن مرني د پارسي او مادي لښکر لارښود وټاکئ او (TAKHMASPADA) هغوئ ته مي وويل : مخ ته ولاړ شئ هغه سرکښه کسان چي خان زما (تابع) نه گڼي وځپي . وروسته تخميس پادا د لښکرو سره هغه لوري ته وخوځېدئ . د چي نيسانتخما سره يي جگړه وکړه . اهورا مزدا زما سره مرسته وکړه . د اهورا مزدا په غوښتنه زمالښکرو هغه سرکښان وځپل او چي نيسانتخما يي ونېوئ . ماته يي راوست . وروسته مي د هغه پوزه دوه غوږونه ور غوڅ کړه او يوه سترگه مي ور ړنده کړه . زما د مائي سره مي تړلي وساتي ټولو کي په دار وځړاوه . (ARBELA خلکو هغه وليدئ او وروسته مي هغه په اربيل) څلور دیرشمه کرښه : داریوش پاچا وائي ؛ دا هغه دي چي په ماد کي مي تر سره کړل . د پارتیانو بلوا

سمول

(HYRCANIA او هایلر ثانيا) (PARTHIA پنځه دیرشمه کرښه : داریوش پاچا وائي ؛ پارتيا) وبلل . زما پلار (PHRAORTES زما څخه وگرځېدل (نافرمانه شول) خاڼونه يي د فراورتيس) چي په پارت کي وو ، د هغه نه وگړي وگرځېدل او سرکښه (HYSTASPES هايستاسپس) شول . وروسته هايستاسپس د خپلو ملگرو ځواکونو سره وخوځېدئ . د ويشپاوزاتي) په نوم ښار کي يي د پارتیانو سره جگړه وکړه . اهورا مزدا زما سره (VISHPAUZATI , هغه سرکښان ډير (HYSTASPES مرسته وکړه . د اهورا مزدا په غوښتنه ، هايستاسپس) مياشتي ۲۲ ورځ تيره شوې وه ، چي دا جگړه وشوه . (VIYAKHNA وځپل . دا د وياڅنا)

درېيم ستون

سمول

RAGA شپږ دیرشمه کرښه : داریوش پاچا وائي ؛ وروسته مي يوشمېر پارسي لښکر د راگا) څخه د هايستاسپس مرستي ته وليږل ، چي لښکر هايستاسپس ته ورسېدل ، وروسته) کي د (PARTHIA هايستاسپس هغه لښکر د خان سره (مل) کړه ، او وخوځېدئ . په پارتيا) په نوم ښار کي يي د ښورښیانو سره جگړه وکړه . اهورا مزدا (PATIGRABANA پتي گرابانا) زما سره مرسته وکړه . د اهورا مزدا په غوښتنه ، ويشتاسپ هغه ټوله سرکښان ډير وځپل . د لومړي ورځ تيره وه چي دهغوئ ترمنځ دا جگړه پيل شوه . (GARMAPADA گارما پادا) اوه دیرشمه کرښه : داریوش پاچا وائي ؛ تر هغه وروسته هېواد زما شو . دا (دي) هغه دي چي زما په وسيله په پارتيا کي تر سره شويدي .

د مارگینا د فرادا بلوا

سمول

په نوم (MARGIANA) اته دیرشمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ یو ایالت چې د مارگینا ( )
په نوم یو تن د مارگینا اوسېدونکو خپل مشر (FRADA) یادېږي ، بنورېش وکړ . د فرادا ( )
(BACTRIA) په نوم زما پارسي مرئي و باکتريا (DADARSHI) وټاکئ . وروسته مي دادرشي ( )
ته وليږئ ، او هغه ته مي وويل چې مخ ته ولاړ شه او هغه ځواکونه چې خان زما (تابع) نه
گټي وځپه . وروسته دادرشي د لښکرو سره هغه لور ته وخوځېدئ . د مارگيا نيانو سره يې
جگړه وکړه . اهورا مزدا زما مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکرو ټوله
۲۵ مه ورځ تيره وه ، هغه وخت چې دا (ASIYADIYA) سرکېنان ډير وځپل . د اسي ياديا ( )
جگړه پيل شوه .

نه دیرشمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ وروسته له هغه هېواد زما شو . دا (دي) چې زما
په وسیله په باکتريا کي تر سره شويدي .

د پارس د واهيازداتا بلوا

سمول

په نوم یو تن په (VAHYAZDATA) څلوېښتمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ د واهيازداتا ( )
سیمه کي میشت وو . (YAUTIYA) نومي ښار کي چې د پارس په یاویتیا (TARAVA) تاراوا ( )
SMERDIS هغه د دوهم ځل لپاره بنورېش وکړ . داسي يې وگړو ته وويل چې : زه سميردیس ( )
(ANSHAN) د کوروش زوی يم . وروسته هغه پارسي ځواکونو چې مائئ ته پخوا د انشان ( )
څخه راغلي وه زما په وړاندي يې بنورېش وکړ . او د هغه واهيازداتا لوري ته واوښتل او ( )
هغه ( ) په پارس کي پاچا شو .

یوڅلوېښتمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ وروسته مي هغه پارسي او مادي لښکر چې زما تر
په نوم زما یو پارسي مریي مي د (ARTAVARDIYA) امر لاندي وه ، وليږلي . د ارتا وارديا ( )
لښکرو مشر کړ . یوېل پارسي لښکر مي په خان پسې د ماد پر لور وخوځاوه . وروسته ارتا
واردیا د لښکرو سره د پارس پر لور وخوځېدئ . چې پارس ته ورسېدئ ، واهيازداتا
جوړ کړئ وو د پارس په (SMERDIS) چې خان يې سميردیس (VAHYAZDATA) ( )
نومي ښار کي د ارتا وارديا په وړاندي جگړې ته راووت . ورسته له هغه يې (RAKHA) راکھا ( )
جگړه وکړه . اهورامزدا زما سره مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکرو هغه د و
مياشتي ۱۲ مه ورځ (THURAVAHARA) هيازداتا ځواکونه ټوله ډير وځپل . د تورا واهارا ( )
تيره شوې وه چې جگړه پيل شوه .

دوه څلوېښتمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ وروسته له هغه ، هغه واهيازداتا د یو لږ شمیر
لوري ته وخوځېدئ . د هغه خايه (PAISHIYAUVADA) سپرلیو سره وتښتېدئ . د پاشيایوادا ( )
څخه يې لښکر راټول کړ . او تر هغه وروسته يې د ارتا وارديا سره جگړه پيل کړه . د پارگا
په نوم غره سره يې جگړه پيل کړه . اهورا مزدا زما مرسته وکړه . د (PARGA) ( )
اهورامزدا په غوښتنه زما لښکر د واهيازداتا ځواکونه زیات وځپل . د گارما پادا ( )
د میاشتي ۵ مه ورځ تيره وه چې دا جگړه ونښته او واهيازداتا يې ونېوئ او (GARMAPADA) ( )
د هغه نږدې ټول ملگري يې هم ونېول .

درې څلوېښتمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ وروسته له هغه واهيازداتا او د هغه نور میرني
په نوم ښار کي مي په دار (UVADAICAYA) چې زیات ورته نږدې وه د پارس په یووادایثیا ( )
وځړول .

څلورڅلوېښتمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دي) هغه چي په پارس کي زما په وسيله تر سره شول .

پنځه څلوېښتمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ هغه وهيازداتا چي خپل خان يي سميردي باله ، ته ليږلي وه . د هغه پر ضد مي زما يو مرئي د (ARACHOSIA) هغه لښکر (و) اراکوزيا) په نوم چي ما د اراکوزيا او . . . ښار او د هغو مشر ټاکلي وو . هغوئ ته (VIVANA) وپوانا) يي وويلي وه چي : وړاندي ولاړ شئ وپوانا او د هغه لښکر چي خان د داريوش پاچا (تابع) گڼي ، وځپئ . وروسته له هغه د هيازداتا ليږل شوي لښکر د وپوانا په وړاندي د جگړې لپاره نومي سړي هلته جگړه وکړه . اهورا مزدا (KAPISHAKANI) و خوځېدل . د ژي کاپيشا کاني) زما مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکر هغه سرکښان ډير وځپل . د اناماکا ۱۳ مه ورځ تيره شوې وه ، چي دا جگړه پيل شوه . (ANAMAKA)

شپږ څلوېښتمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ تر هغه وروسته بيا ښورښيان سره يوځای شول په نوم سيمه کي يي (GANDUTAVA) او د وپوانا په وړاندي يي جگړه پيل کړه د گندوتوا) جگړه وکړه . اهورا مزدا زما مرسته وکړه . د اهورا مزدا په غوښتنه زما لښکر د هغه مياشتي ۷ مه ورځ تيره شوې وه ، چي (VIYAKHNA) ښورښيانو لښکر ډير وځپئ . دو ياخنا) دا جگړه پيل شوه .

اووه څلوېښتمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته ، هغه تن چي د لښکرو مشر ټاکل شوي وو او وهيازداتا د وپوانا پر ضد ليږلي وو ، هغه د يو څو تنو سپرلو سره وتښتېدئ او لاره يي نومي سيمي تر څنگ تير شو . وروسته له (ARSHADA) واخستل . په اراکوزيا کي د ارشادا) هغه وپوانا د خپل لښکر سره د هغه څار و خوځېدئ . هلته يي د هغه ټول نږدې ملاتړي ونيول او مړه يي کړل .

اته څلوېښتمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه هېواد زما شو . دا (دي) هغه چي په اراکوزيا کي زما په وسيله تر سره شول .

ارخا، د بابليانو دوهمه بلوا

سمول

نه څلوېښتمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ هغه وخت چي په پارس کي وم ، دوهم ځل بيا زوئ (HALDITA) په نوم چي د هالديتا ( ) (ARKHA) بابليانو ښورښ وکړ . يوتن ارمني د ارخا) په نوم سيمه کي يي درواغ وگړو ته (DUBALA) وو ، په بابل کي ښورښ پيل کړ . د دوبال) زوئ يم . NABONIDUS د نابونېدوس ( ) (NEBUCHADREZZAR) ويل چي زه ښو چادر يزار) وروسته له هغه بابليانو زما له امره سرکښي پيل کړه ، او د هغه لوري ته ولاړل . هغه بابل ونيوئ او په بابل کي پاچا شو .

پنځوسمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه مي لښکر بابل ته وليږل . د اپنتا) په نوم زما يو پارسي مرئي مي د لښکرو مشر وټاکئ . او هغه ته (INTAPHERNES) فيرنيس) مي داسي وويل چي : وړاندي ولاړ شئ او هغه بابلي لښکر چي خپل خان زما (تابع) نه بولي وځپئ . وروسته له هغه انتا فيرنيس د بابل په لور و خوځېدئ . اهورا مزدا زما مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه ، انتا فيرنيس بابليان وځپل او بنديان يي راوستل . د ورکزن ۲۲ ورځي تيري شوي وي ، هغه وخت ارخا چي په درواغو يي خان ښو (VARKAZANA) چادر يزار باله او هغه کسان چي نږدې پلويان يي وه ، ونيول . امر مي وکړ او ارخا او د هغه سړي او نږدې ملگري يي په بابل کي په دار وځړول شول .

څلورم ستون

سمول

یوپنځوسمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ دا (دي) هغه چي په بابل کي زما په وسیله تر سره شول .

دوه پنځوسمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ دا (دي) هغه چي د اهورامزدا په غوښتنه مي د تېر يوه کال په ترڅ کي وروسته له هغه چي پاچا شوم ، تر سره کړل . ۱۹ جگړې مي وکړې . د اهورامزدا په غوښتنه مي هغوی وځپل . او ۹ تنه پاچاهان مي ونيول . یو گایوماتا د کوروش (SMERDIS) جادوگر وو . او درواغ یې ویل چي زه سمیردیس (GAUMATA) په نوم د ایلام (ASINA) زوی يم او په پارس کي یې بنورېن جوړ کړی وو . یو د اسینا اوسېدونکی وو . هغه درواغ ویل چي زه په ایلام کي پاچا يم او هغه په ایلام کي زما په بابلي وو . هغه درواغ (NIDINTU-BEL) وړاندي وکړي سرکېنه کړل . یو بل تن نیدینتو بیل (زوی يم) NABONIDUS نیبوچادریزار د نبونیدوس (NEBUCHADREZZAR) ویل چي زه په نوم د پارس وو (MARTIYA) او په بابل کي یې زما په وړاندي بنورېن وکړ . یو هم مارتیا د ایلام پاچا يم او په ایلام کي یې زما په (IMANISH) او هغه درواغ ویل چي زه ایمانش (نومی وو . هغه درواغ ویل چي : (PHRAORTES) وړاندي بنورېن وکړ . یو د ماد فراورتیس (د کورنی څخه يم او مادي (CYAXARES) د کیا کساریس (KSHATHRITA) زه خشا تریتا (CISANTAKHMA) ټپسانتا خما (SAGARTIAN) زما له امره وه ایست . یو د سا گارتیان (له کورنی څخه يم او د (CYAXARES) نومی وو ، او درواغ یې ویل چي زه د کیا کساریس (MARGIAN) سا گارتیا پاچا يم ، او سا گارتیا یې تر واک لاندې کړه . یو فرادا مارگیاني (وو . درواغ یې ویل چي : زه د مرو پاچا يم . او مرو یې تر واک لاندې کړه . یو FRADA نومی د پارس وو . درواغ یې ویل چي : زه سمیر دیس (VAHYAZDATA) وهیازداتا ( ) (ARKHA) د کوروش زوی يم . او پارس یې په بنورېن راوست . یو ارخا (SMERDIS) زوی يم . (NEBUCHADREZZAR) نومی ارمني وو . درواغ یې ویل چي : زه نیبوچادریزار (او بابل یې زما د فرمانه وه ایست .

درېپنځوسمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ دا ۹ تنه پاچا هان مي په دې جگړو کي ونيول . څلورپنځوسمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ دا (دي) هیوادونه سرکېنه شول . درواغو هغوی نافرمانه کړل ، چي هغوی وگړو ته درواغ و ویل . وروسته اهورامزدا هغه زما په واک کي راکړل . هر ډول چي مي هیله وه هغه ډول مي له هغوی سره وکړل . پنځه پنځوسمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ ته چي له دې وروسته ښایي پاچا شي ځان په زیاتي پیاوړتیا له درواغو څخه لیري وساته . که چیري داسي فکر وکړي چي هېواد دې وساتل شي ، هغه کسان چي درواغ وایی هغوی ته کلکه جزا ورکړه . ددې لیکنې د رښتینوالی پخلی

سمول

شپږ پنځوسمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ دا (دي) هغه څه چي ما کړيدي . د اهورامزدا په غوښتنه مي په هغه یوه کال تر سره کړل . ته چي تر دې وروسته دا لیکنه ښایي ولولی ، هغه څه چي زما په وسیله تر سره شویدی ، ستا باور پرې وشي ، نه ښایي چي دا درواغ وگنې . اوه پنځوسمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ اهورا مزدا ځپل (حاضر او حضور) شاهد گڼم ، هغه چي مي په یوه کال کي تر سره کړيدي رښتیا دي ، نه درواغ . اته پنځوسمه کرېنه : داریوش پاچا وایی ؛ د اهورا مزدا په غوښتنه ما زیات کارونه کړيدي ، او له همدې کبله دا لیکنه و لیکل شوه .

ددې ليکنې د سپېڅلتيا او د خپروولو پخلی

سمول

نه پنخوسمه کړبنه : داريوش پاچا وايي ؛ د پخوانيو پاچاهانو داسې کړنې نشته چې ما د اهورامزدا په غوښتنه په يوه کال کې تر سره کړيدي .

شپېتمه کړبنه : داريوش پاچا وايي ؛ اوس په هغه څه چې زما په وسيله تر سره شويدي ، ستاسو باور پرې وشي . او همدا ډول وگړو ته وواياست . مه يې پټوئ . که دا خبره پټه نه کړئ او خلکو ته وواياست ، (نو) اهورا مزدا دي ستاسو دوست وي ، ستاسو کورنۍ دي زياته ، او ژوند مو ډير اوسه .

يو شپېتمه کړبنه : داريوش پاچا وايي ؛ که دا ويند خلکو پټه کړئ ، او وگړو ته ونه وواياست ، اهورامزدا دي ستاسو دښمن وي او ستاسو کورنۍ دي ورکه (محوه) وي .

دوه شپېتمه کړبنه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دئ) هغه څه چې ما تر سره کړيدي . په هغه يوه کال کې د اهورامزدا په غوښتنه مي تر سره کړيدي . اهورا مزدا زما مرسته کړيده ، او هم هغه نورو خدايانو ، چې شته .

د رښتينولۍ او راستنۍ اهميت

سمول

درې شپېتمه کړبنه : داريوش پاچا وايي ؛ د دې لپاره اهورامزدا او نورو هغه خدايانو چې شته زما سره مرسته کړېده چې ، کرغېرن نه وم ، درواغجن نه وم ، تبا ه کوونکۍ نه وم ، نه زه او نه زما کورنۍ . رښتينۍ وم ، نه مي د خوار او نه د زورور سره زور وهلۍ دئ . هغه چا چې زما د کورنۍ سره ملتيا کړيده ، هغه مي نازولۍ دي . او هغه چې زيان يې راته اړولۍ هغه ته مي کلکه جزا ورکړېده .

څلور شپېتمه کړبنه : داريوش پاچا وايي ؛ ته چې بنيابي تر دې وروسته پاچا يې ، هغه څوک چې درواغجن وي او يا هغه چې تبا ه کوونکۍ وي د هغه دوست مه اوسه . په کلکه هغه ته جزا ورکړه .

د نېکمرغۍ او بدمرغۍ دعاگانې

سمول

پنځه شپېتمه کړبنه : داريوش پاچا وايي ؛ ته چې تر دې وروسته دا ليکنه چې ما ليکلي او يا دا څيرې چې ته ويني ، داسې نه چې ورانې يې کړي . تر هغو چې توان لرې ، وه اي ساته .

شپږ شپېتمه کړبنه : داريوش پاچا وايي ؛ که دا ليکنه او دا انځورونه و وېني (او) ورانې يې نه کړي ، تر هغه چې توان ولري ، ويې ساتي ، اهورامزدا دي ستا دوست وي او کورنۍ دي زياته او ژوند ډير اوسه ، او هغه څه چې کوي هغه دي اهورامزدا در لره بڼه کړي .

اوه شپېتمه کړبنه : داريوش پاچا وايي ؛ که دا ليکنه او انځورونه و وېني (او) ورانې يې کړي تر څو چې توان دي شته ويې نه ساتي ، اهورا مزدا دي تا وځپي . او ستادي کورنۍ ورکه وي . او هغه څه چې کوي اهورا مزدا دي هغه وران کړي .

اته شپېتمه کړبنه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دي) هغه کسان چې د جادوگرگايوماتا چې ځان يې سميردي باله ، د (هغه) وژلو پر مهال هلته وه . په هغه وخت (GAUMATA) د پارسي ويا سپارا (INTAPHERNES) هغوئ مرسته وکړه . زما پلويان (وه) اينتا پاير نيس (زوئ ، (THUKHRA) نومۍ د پارسي توخرا (OTANES) زوئ ، اوتانيس (VAYASPARA) زوئ ، هيدارنيس (MARDONIUS) نومۍ د پارسي ماردونيوس (GOBRYAS) گنو بروياس (زوئ ، ميگابيازوس (BAGABIGNA) نومۍ د پارسي بگا بيگنا (HYDARNES)

زوی ، اردوماناش (DATUVAHYA، نومئ د پارسي داتواھيا (MEGABYZUS)

زوی . (VAHAUKA، نومئ د پارسي واهوکا (ARDUMANISH)

نه شپيتمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ ته چي له دې وروسته بنايي پاچي يي ، د دې کسانو د کورنيو بڼه ساتنه وکړه .

اوپا يمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ د اهورامزدا په غوښتنه مي دا ليکنه په بل ډول هم (ژبي) برسيره مي هم پر ډرو (لوح) او هم پر پوستکو ترتيب (ARYAN وکړه ، پر اړيني) کړه . دا ليکنه د مهر په وسيله ومنل (تائيد) شوه . زما په وړاندي نوښته او هم ولوستل شوه . وروسته تر هغه مي دا ليکنه ټولو ځايونو او هېوادونو ته وليږل او خلکو يي هرکلی وکړ .

پينځم ستون

سمول

د اپلام د ايالت يوه نوې بلوا (منی 521)

سمول

يو اوپا يمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ دا هغه څه دي چي ما د خپل پاچا کېدلو وروسته په نوميزي ، بيا ياغي شو . (ELAM دوهم او دريم کال کي تر سره کړيدي . يو ايالت چي اپلام) نومېدئ په اپلام کي ... د هغو مشر شو . بيله ځنډه مي خپل (ATAMAITA يو تن چي اتا مېتا) نومېدئ د (GOBRYAS څلورم پوځ) هلته (وليږئ . زما يو پارسي مرئي چي گو بر ياس) هغه لښکر مشر وټاکئ . او گو بر ياس د اپلام پر لوري وخوځېدئ ، د اپلاميانو سره يي مقابله پيل کړه . گو بر ياس بيله ځنډه اپلاميان وځپل او د هغو مشري ونېوئ . هغه يي ماته راوست او ما هغه و واژه ، وروسته له هغه ايالت زما شو .

دوه اوپا يمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ اپلاميان ډير بي وفا دي . اهو را مزدا د هغوئ مرسته ونه کړه . اهو را مزدا زما مرستندوئ شو . او د اهو را مزدا په غوښتنه زه پر يالئ شوم او هغوئ مي له منځه يوړل .

درې اوپا يمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ دا د اهو را مزدا مهرباني او لويه مرسته ده چي چا ته ژوند ورکړي اوپا څوک مر کړي .

د سايتيانو پر ضد جگړه (519/520)

سمول

څلور اوپا يمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ له هغه جگړې وروسته د خپل پوځ سره سايتيا ته ولاړم . هلته سايتيا را ته سر کېښېښود (تسليم شول) . سايتيا نيان زما (SCYTHIA) سره شول او زه بحيري ته ورسېدم . او هغه بل خوا ټوله زما دپوځ په وړاندي ودرېدل ، وروسته مي جگړه (ورسره) وکړه او هغوئ مي ډير وځپل . او د هغوئ نور (مشران) هم . ما هغوئ ونېول او بنديان مي کړل او هغوئ چي زما مخه يي نيول ، و مي وژل . د هغوئ مي ډير وځپئ . او بيا مي هغوئ ته بل مشر وټاکئ . وروسته (SKUNKHA مشر سکونخا) تر هغه دا ايالت زما شو .

پنځه اوپا يمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ سايتيا نيان مي وځپل او اهو را مزدا زما مرسته وکړه او د اهو را مزدا غوښتنه او مهرباني وه چي هغه ټوله مي له مېنځه يوړل .

شپږ اوپا يمه کربنه : داريوش پاچا وايي ؛ دا د اهو را مزدا مهرباني او لويه مرسته ده چي چا ته ژوند ورکړي اوپا څوک مر کړي .

د ژباړونکي يادونه

سمول

لکه چي په پيلامه کي مي څو اړينو ټکو ته د درنو لوستونکو د پام اړولو په نيت څو کرښي ليکلي وې ، دادی د دې ژباړي په ورستی برخه کي هم د دریو اړينو ټکو یادولو ته ستاسو درنو لوستونکو پام اړول غواړم :

لومړی : هڅه مي وکړل چي د بېستون کتبي بيلا بيلي نسخي (د فارسي او انگليسي بيلا بيلي نسخي) د ژباړی پر مهال په پام کي ونيسم او د بشپړېدو لپاره يې هڅي پر له پسې وساتم . چي له نېکه مرغه دادی د بېستون کتبي د هغو نسخو څخه چي تر اوسه مي لوستلي او ليدلي دي ، د هغو په بشپړه ژباړه بر يالی شوم .

دوهم : هڅه مي وکړل چي د سيمو او کسانو د نومونو سره يوځای د هغو نومونه په انگليسي رسم الخط هم وليکم ، چي د لوستلو او پيژندلو پر مهال د تير وتنو مخه ونيول شي .
دریم : دا ورستی برخه چي تاسو درانه لوستونکي يې لولی ، د بېستون په فارسي متونو کي نه ده راغلي ، بنيایي دپامه به لويدي وې او يابه يې په فارسي متن کي د زياتولو اړتيا نه وې ليدل شوې . خو هغه يوه نيمگړتيا چي په انگليسي متن کي شته هغه په همدې ورستی برخه کي درې اويایمه او شپږ اويایمه کرښه په يو ډول ليکل شوېده چي بنيایي بيا (تکرار) ليکل شوې وې .

د دې ژباړي په پای کي د دې ټکي يادول هم اړين گڼم چي ، که بناعلي لوستونکي د دې کتبي د ژباړي په اړه کومه نېوکه ، نظر او يا وړاندیز لري او يا يې تر دې لا بشپړ متن په واک کي لري ، زما سره د همدې پاڼي د اړيکو له لاري ، را بڼه وکړي ، ډير به يې منندوی يم

څه ناڅه زره کاله تر ميلادي پخوا کالونو کي داوستايي مدنيت بنسټ په بلخ يا پخواني بخدي کي کښيښودل شو . دې مدنيت ته ځکه اوستايي وايي چي معلومات يې د هغه مذهبي کتاب پر بنسټ تر مورخينو رسيدلي چي د اوستا په نوم ياديږي . اوستا د زردشت يا سپينتمان له خوا ويل شوي نصحتونه دي چي د زردشت تر مړيني وروسته د هغه پيروانو دا نصيحتونه را ټول او داوستا په نوم يې ياد کړل .

د اوستا ماناد قانون او هدايت په توگه زياته کارول شوېده . لومړنۍ اوستايي متن د غوايي پر پوستکي ليکل شوی و . د سکندر دواکمنۍ پر مهال د اوستا زياته برخه چي پر پوستکو ليکل شوې وه ، وسوځول شوه . د دې پوستوکو شمير ۱۲۰۰ يو زر او دوه سوه ته رسېدل . تر سکندر وروسته د زردشتي انېن پيروانو د اوستا پاڼي شوني را ټولي او د هغو پر بنسټ يې د اوستا پنځه برخي وليکلي چي د : يسنا ، وېسپرد ، وينديداد ، يشت او وړوکي اوستا په نوم ياديږي .

زردشت ۶۶۰ کاله د مخه تر مېلاد په بلخ کي زيږېدلی دی . په شل کلنۍ کي منزوي شوی او په ۴۲ کلنۍ کي يې دلار بنود دعوا وکړه . خپل نصيحتونه يې پيل او گشتاسپ پاچا يې خپلي لاري ته دعوت کړ . گشتاسپ يې دعوت ومانه او دهغه پيرو شو . زردشت په خپل انېن کي اهورا مزدا د نيکۍ خدای او اهریمن د بدۍ خدای گانېه او د هغو دوو تر منځ يې مجادله او مقابله همېشني گڼله . خپلو پيروانو ته به يې ويل چي د اهورامزدا لوری ته ودریږي او د اهریمن له شره ځان وساتي . تر ټولو مهمي ويناوي يې نيک فکر کول ؛ نيک ويل ؛ نيک کارکول دي ، چي د اوستا يې متنونو په مرسته تر اوسه را رسېدلي دي .

د زردشت د نصيحتونو له شميره دا يوه بيلگه يادو چي په اوستا كي راغلي ده : ستاسو څخه پوښتنه كوم اى اهورا مزدا ! د هغه چا سزا څه ده ، چي د خپلي واکمنۍ لپاره د دروغو او بدو عملونو لاره خپله وي ؛ او هغه بد عمله چي بېوزلو ، ناچارو او فقيرانو ته يې بيله ازار او ستمه بل څه نه رسيږي ؛ که څه هم چي د غريبانو او بزگرانو له لوري هغه ته كوم ازار نه رسيږي ؛ و ويل شوه چي : هيڅ يو ستاسو له ډلي دهغه بدعمله خبرو او حکم ته غوږ مه نيسي ، ځکه چي هغه ستاسو کور کلی او ښار د اړتيا او فساد سره مخ کوي ، ځکه يې د سلاح په زور له خپله ځانه ليري کړی ! .

د اوستا يې مدنيت پر مهال اريا يې وگړو داسي دودونه درلودل چي تر اوسه هم د يو شمير قبيلو او قومونو په منځ كي معمول دي . د بيلگي په توگه د نيزي وهلو لوبه ، د اس خغلولو لوبه ، د کال د لومړۍ ورځي جشن ، اتبونه ، د مېلو د ورځو سندرې ، موسيقي او داسي نور ياودولای شو . اوستا د هغه مهال يو شمير سياسي کورنۍ او واکمنان هم را پېژني چي د افغانستان په تاريخ كي د ا برخه د کيسه يې تاريخ (تاريخ اساطيري) په نوم مشهوره شوېده

د افغانستان د پښتنو په اړه مشهور باب سمول

افغانستان د اسيا د لويي وچي په زړه كي پروت لرغونی هیواد دی . د دې هیواد اوسیدونکو په زیات زماني واټن كي ډول ډول مدنیتونه مینځته راوستي ، او ستري کارنامي او نه هیریدونکي پیښي يې د خپل تاريخ ویاړ گرځولي دي . د دې هیواد تاريخ د بيلا بيلو قومونو په شتون او پیوستون سره داسي ښکلي شوي چي هره پاڼه يې د ذاتي کيفيت لرونکی او هر عنوان يې د برم بيان دی . د دې قومونو شته والی په ځانگړي توگه مشر ورور يا پښتون قوم د هیواد دتاريخ ویاړلی ماهيت گرځیدلی دی ، چي له يوې خوا يې د هیواد هویت ټاکلی او له بلې خوا يې د هیواد په پت ساتنه كي ستري ویاړني خپلي کړي دي .

د پښتون قوم د ستي او ريښې پیداکولو په اړ وند د پخوانيو زمانو راهيسي د زیات شمير پو هانو او لیکوالانو څيړني او لیکنې شته چي هر يوه لیکوال په خپل اند او فکر د خپلو څيړنو نتيجي په خپلو اثارو او تالیفاتو كي برملا کړيدي . خود زماني بدلون د لیکوالانو په اثارو كي څرگند دي . تر اوسه چي کومي لیکنې د پښتونو د ستي او ريښې په تړاو شوې او خپاره شويدي ، کيداشي دا لیکنې له بنسټه پر دوو برخو وويشو : لومړۍ د ضدیت پر بنسټ ، دوهم د علمیت پر بنسټ لیکنې دي . چي په دې برخه كي د پورتنیو بنسټونو په اړه په زیات لنډون د ځينو اړینو مطالبو یادونه کوم .

لومړۍ د ضدیت پر بنسټ لیکنې : په زیاته پیمانه د دي ډول لیکنو اخځ او مرجع فکلوریک او افسانه وي روایات دي ، او هغه وخت چي دا روایات د تعصب سره یوځای شي بیانو د ضدیت پر بنسټ د لیکلو لپاره مطالب را زیږیولای شي . د بیلگي په توگه د دي ډول لیکنو څخه چي د پښتون قام سره د ضدیت پر بنسټ ولاړي دي یو هم د ایراني لیکوال او ډیپلومات مهدي فرخ لیکنې دي چي نه یوازي داچي تاریخي واقعیت يې په لیکنو كي د افغانستان په اړه نه لیدل کیږي بلکي د پښتنو او افغانستان سره د عصبانیت لمبي يې له ورايه څرگندیږي . په دي اړه یوه روښانه بیلگه په 1919 میلادي کال د افغانستان د خپلواکۍ د بیرته اخستلو په

هکله د نوموړي يادوني را يادوم چي په خپل اثر (تاريخ سياسي افغانستان نو) کي يې خپل اند داسي انځور کړيدی چي گویا د افغانستان خپلواکي د انگليسي سياست پوهانو يوه پيرزوينه وه ، نه دا چي افغان اولس انگليسي قوماندانان دي ته اړ کړل چي د افغانستان خپلواکي په رسميت وپيژنی . په داسي حال کي چي دا حقيقت ټولو ته څرگند دی چي په 1919 ميلادي کال د زرگونو افغانانو د سر بنډني او قربانيو په وجه وروسته له هغه چي انگليسي خواکونو د جگړی په بېلا بېلو برخو او محاذونو کي پوره ماتي وکړه ، بيانو انگليسي واکمنانو د افغانستان خپلواکي په رسميت وپيژندله . په دي حقيقت نه يوازي افغاني مورخين بلکي انگليسي مورخين او څيړونکي هم پوره قايل دي چي افغانانو د يوې سختي او درني جگړي وروسته خپله خپلواکي تر لاسه کړل ، خو داچي ايراني ليکوال مهدي فرخ د افغانانو لپاره دابری نه خوښوي نو ځکه يې روښانه لمر ته دوي گوتي نيولي او د لمر د پټولو هڅه کوي . همدي ليکوال د پښتنو د سټي او ريښي په اړه هم خپل عصبانيت نه دی پټ کړی ، نوموړی په خپل اثر کي په هغه جوړي سوي افسانې او جعلي روايت زور اچولی چي وايي : د افغان نوم د دوو کليمو څخه جوړ سويدي (ا هه) او (فغان) او مانايي ا هه او فغان ده ، د نوموړي له انده د ضحاک په وخت کي يو شمير کسان د دښمنانو لاس ته ولويدل او دښمنانو هم د هغو کورنيو ټول نارينه مړه کړل او د ښځو سره د زور زياتي اړيکو پر بنسټ د نوي نسل د زيږد پر وخت ا هه او فغان اوريدل کيدی ، نو د هم هاغه زور زياتي اړيکو څخه را ټوکيدلی نسل افغانان دي .

له بده مرغه يو شمير ليکنې د تعصب پر بنسټ خپرې شويدي ، تر کومه ځايه چي د متعصبينو توان وو نو خپلي رايي ته زور ورکړيدی ، کله چي يې د خپل اند د پراختيا زمينه نه ده ليدلې بيا يې په لوي لاس د پښتنو د سټي او ريښي په اړه و هغو رواياتو او نکلونو ته لاره هواره کړي چي علمي بنسټ نه لري دا ده دي لپاره چي ديو شمير لوستونکو او څيړونکو په تيره بيا بهرنيو څيړنکو پام د نوو علمي څيړنو د نتيجو څخه واړه وي . په دي برخه کي بيا ديو بيلگي يادونه اړينه بولم ، او ديوه هلندي څيړونکي هغه اثر ته گوته نيسم چي په غالب گمان يې د افغانستان د تاريخ ليکلو لپاره د هغو منابعو او اخذونو څخه مرسته غوښتي چي يا د غير پښتون په وسيله ليکل سوي او يا يې هغه اثار چي د پښتنو په اړه د نويو څيړنو څرک پکښي نشته کارولي دي .

د لايډن پوهنتون يوتن استاد په خپل هيواد کي د افغانستان د مينه والو لپاره په هلندي ژبه په 2002 ميلادي کال د افغانستان په نوم يو معلوماتي اثر خپور کړ . په دي اثر کي له دريو عمده برخو څخه يوه برخه په افغانستان کي مېشتو ملتونو ته ځانگړي شویده . نوموړي د پښتنو د ريښي او سټي په اړه هم هاغه زاړه روايات او بيا دهغه ملا نعمت الله ((نوموړی د جهانگير د دربار منشي وو او مخزن افغاني نومی اثر د ليکلو کار يې ښايي په 1612 ميلادي کال پای ته رسولی وي)) کيسه او نکل ليکلي چي پښتانه يې د عبريانو اويا اسرائيلو يو ښاخ گڼلې او د وخت هندي مغولي دربار ته د نيمگړو معلوماتو په ورکولو سره يې د يوه داسي نکل بنسټ کښيښودی ، چي د زيات شمير ليکوالانو لپاره يې د کالونو کالونو په ترڅ کي د روايتي منبع په توگه کار ورکړ ، خو دادی د ورستيو علمي څيړنو پر بنسټ نه يوازي هغه روايت ناسم راوخت بلکي د پښتنو اريانتوب يې په علمي بنسټ څرگند او برملا کړ .

زه نه غواړم د ملا نعمت الله د روايت د ترديد لپاره دلايل و ليکم ، په دي اړه غواړم د درنو لوستونکو پام هغو اثارو ، کتابونو او ليکل شوو مطالبو ته را واړوم چي په هغو کي د نعمت الله د روايت د ترديد لپاره په پوره تفصيل ارزښتمن او علمي مطالب ليکل سويدي . د يادوني وړ ده چي په دي اړه د ټولو هغو اثارو يادونه ممکن کار نه دی چي د نوموړي ملا او دهغه د پيروانو په اړه د ترديد علمي مطالب او مباحث ترتيب او خپاره سويدي ، دلته يوازي دبيلگي په توگه د يوشمير اثارو او ليکنو يادونه کوم .

لومړي د هغوافغاني مورخينو او اتنولوجستانو له خواد ليکل سوو اثارو بيلگي ليکم چي د نوموړي ملا د رواياتو او هغه ته د ورته نورو رواياتو او نکلونو په وړاندي يي د علمي اصولو پر بنسټ د منلو وړ حقايق او واقعيتونه را برملا کړيدي : د پښتو ادبياتو تاريخ دوه ټوکه د علامه حبيبي ليکنه ، د افغانستان لرغوني تاريخ لومړي ټوک د استاد احمد علي کهزاد ليکنه ، پښتانه د تاريخ په رڼا کي د ظفر کاکا خيل ليکنه ، افغان او افغانستان د پروفيسور کاکړ ليکنه ، لودي پښتانه د پروفيسور رشاد ليکنه ، پښتني قبيلي د لطيف طالبي ليکنه ، لرغوني اريائيان د خير محمد ساد ليکنه ، نقد بر افغان نامه د سر محقيق عطايي ليکنه ، د افغانستان لرغوني تاريخ د پروفيسور ضمير ساپي ليکنه ، پښتانه اريائيان دي گلجانان ظريف ، د پتي خزاني حواشي د علامه حبيبي ليکنه ، پښتانه څوک دي د دوست شينواري ليکنه او په دي ترتيب نور په لسگونو علمي اثار .

د افغاني مورخينو او څيړونکو په څير يو شمير بهرني ليکوالانو هم د پښتنو د سټي او ريښي په اړه د نوو علمي څيړنو پر بنسټ د پښتنو اريائيتوب منلي او په بيلا بيلو اړخونو کي يي د ثبوت لپاره منلي علمي مطالب وړاندي کړي چي د بيلگي په توگه د يو شمير هغو بهرنيو پوهانو د اثارو نومونه يادوم چي د پښتنو اريائيتوب يي د يوه علمي حقيقت په توگه ثابت کړيدي : د کنشکا د سره کوتل ډبرليک (باخترې ژبه) د هيلموت هو مباح ليکنه او د پوهاند زيار ژباړه ؛ پښتانه (پټانز) د سراولف کارو ليکنه چي د ژباړي چاري يي الحاج شير محمد کريمي تر سره کړيدي ؛ پښتانه او وروڼه مليتونه گډ پيښليک _ گډ برخليک د بورخاردبرينتس ليکنه ؛ او په لسگونو نور اثار چي د ټولو ليکل په دي لنډه مقاله کي ممکن کار نه دی .

گران لوستونکي په خپله خوښه کولاي شي چي د ملا نعمت الله او دهغه د نورو پلويانو د مطرح شويو رواياتو د سپيناوي لپاره ياد شوي اثار ولولي ترڅو دا په اصطلاح پټ راز ورته څرگند شي . خو زه په دي برخه کي په لنډه توگه د هغو مطالبو يادونه کوم چي د پښتون قام ريښه لرغونو اريائيانو ته رسوي ، بايد زياته کوم چي په دي برخه کي به زه زيات نوي مطالب ونه لرم خو دومره به وي چي د پخوانيو څيړنو پر بنسټ يو لنډ مطلب وليکل شي څو د ځوانو پښتنو لپاره د پوهيدو وړ وي .

د پښتنو تاريخي څرک : پخوا تر دي چي د پښتنو تاريخي څرک ته مخه وکړو ، لومړی د يوه ټولنيز بهير بنسټيز ار ته د درنو لوستونکو پوره پام اړول غواړم ، او هغه داچي : د ټولني ټو ليز شتون اوښتون لري ؛ ټولنه هغسي چي په تيره زمانه کي وه اوس هغسي نه ده او هم به په راتلونکي کي داسي نه وي لکه چي نن ده . د دي اړ په نظرکي لرلوسره کيدای سي د پښتنو تاريخي څرک واخلو او په لاره کي د تړلو دروازو پرانستل د همدې اړ په مرسته وکړو .

د پښتنو تاریخي څرک به له دې ځایه پیل کړو چې پښتانه اریایان دي ، لا تر اوسه اړین پوهان د اریایانو د لومړني وطن په اړه یوه خوله نه دي . د اریایي قومونو د لومړني ټاټوبي (مسقط الراس) په توګه دري لرغوني سیمي یادي شويدي ، د اورال او کسپین بحیرو چاپیره سیمي ؛ د زرافشان او تیانشان دري او د امو سیند شمال ختیځي ښیرازي سیمي . په هر تقدیر ، څه وخت چې د نوموړو قومونو شمیر زیات او د میشت نویو ټاټوبو ته اړتیا پیدا شوه ، بیا یې په بیلا بیلو زمانو کې ډله ايزي لیریدني وکړي چې ددې ډله ايز لیرود د پیل تاریخ د 3000 څخه تر 2500 کاله پخوا تر میلاد کالونه ټاکل سويدي .

د اریایانو په اړه تر ټولو باوري منبع هغه تاریخي ویني او بولني (سرودونه) دي چې ټولګه یې د ویدا په نوم یادېږي ، او دا د افغانستان تر ټولو لرغونی تمدن هم دی چې مورخین یې د ویدي تمدن په نوم یادوي ، اولرغونتوب یې څه ناڅه 1800 کاله پخوا تر میلاد کالونه په برکي نیسي . دا هغه وخت وو چې اریایان د امو سیند سهيلي څنډو ته رسیدلي او دبلخ په لرغوني ښار کې یې د ښیرازه تمدن بنسټ ایښی او هغه تمدن ته یې د ودي او پراختیا لوری پرانیستی وو. ځیرونکو ثابته کړي چې ویدي بولني په بنسټیزه توګه د هندوکښ په سهيلي برخو کې ویل سويدي ، خو د ځیرونکو په اند د هندوکښ په سهيل کې د ویدي بولنو هر اړخیز توب او توان دومره غښتلی دی چې بیله شکه د دي لیکنیزو ادبیاتو وړاندې ، د ویاندیزو یا ګرني ادبیاتو شتون ثابته وي . په دې ترتیب پخوا تر دي چې اریایي قومونه په بلخ کې د یوه پر مختللي مدنیت بنسټ کېښودې ، د هندوکښ په شمال او د امو سیند په سهيل کې یې د مدنیت وړاندې کلتوري مرحلو بیلا بیل پړاونه تیر کړيدي .

د ویدا په څلورو برخو (ریګویدا ؛ اتهرو ویدا ؛ ویجورو ویدا ؛ او ساما ویدا) کې د اریایي قومونو د ژوند په اړه هر اړخیز معلومات شته چې د تاریخي څیړنو لپاره ارزښتمن مواد دي . په دي برخه کې یوې بیلګې ته د لوستونکو پام را اړوم : پکټ ؛ دا هغه نوم دی چې د ریګویدا په متن کې زیات یاد سويدي . ژبپوهان د پکټ نوم د پښتون د نوم پخوانی شکل ګڼي په دي اړه د رګویدا په وینو (سرودونو) کې د پکټ د نوم د یادولو څو بیلګې را وړم :

1 -- ... بریګوس او درپهوس ژر غوړ و نیو ی یوه دوست بل دوست ته د دو لیرو قبیلو په منځکې نجات و با خښه ... د پکټ او بهالانا او الینا او شیوا او اوشیان خلق سره راټول شول د اریایي ملګري لار ښوونو ته د تریتسو قبیلې ته راغی ، د ده دا زړه ورتوب ، را تګ له دي امله وو چې له جګړې سره یې مینه درلوده .

له دي سندري څخه څرګندیږي چې پکټ (پښتون) او بهالانا (بولانیان) الینا (نورستانیان) شیوا (د کابل د شیوکي خلک) په یوه جګړه کې سره ملګري وه .

2-- ... اي ايندرا ! ته ډیر لوی یې له تا څخه غواړم چې موږ ته پې وري غواوي راکړي ! لکه مدهه پاتي تیا او ني پاتي تیا ته چې دي ورکړيدي . هغه سي لکه د کنوا تېر او د تراسادیوس شهزاده او پکټ او ساوراجا ته چې دي ورکړيدي .

3--...اي اسونا نو ((د سهار دوه ستوري)) پر خپلو جنگي اربو سپاره شى ، پر خپل طلايي پلاز كښينى ، اي هغو خلكو چي تاسي بايا ن ياست او هغه مرستي چي تاسي له پكهت او ادرىكو سره وكړه ، نو با بهرو له خپلو دوستانو څخه بيل شو.

په دي ترتيب د پكهت يا پښتون ډيره لرغوني يادونه په ليكل شوي ويدا كي شته ، او د يوي قبيلي په توگه يې د وخت په پيښو كي ټاكلي ونډه درلوده .

د افغانستان د لرغوني تاريخ د پوهيدو لپاره يو بل معتبر ماخذ د اوستا مقدس كتاب دى چي د زردشت يا سپين تمان په وسيله مينځ ته راغلى او تبليغ شويدي . مورخين د دي اثر دتبليغ او حاكميت زمانه د 1200 پخوا تر ميلاد څخه بيا تر 700 كاله پخوا تر ميلاد كالونه په گوته كوي . د ازمانه د افغانستان په تاريخ كي د اوستايي تمدون تر عنوان لاندي مطالعه او څيړل كيږي . دا مدنيت هم د ويدي مدنيت په څير د اريائيانو له خوا منځته راوستل شو او وده يې وركړل ، چي د پښتنو ونډه بياهم رو ښانه وه ، د بيلگي په توگه د زردشت يو ډير اوريدونكى نوم سپينتمان وو چي په اوسنى پښتو كي هم پوره د پوهيدو وړ نوم دى . د دي سره سره چي د اوستايي متونو په ځينو برخو كي د سهاكو قبيله ښه نه گڼي .

د سپين تمان د نوم سربيره يوشمير نور نومونه هم په اوستا كي څو څو ځله راغلي چي ځني يې تر اوسه په خپل حال پاته دي او يو شمير نومونه په لږ تغيير په اوسنى پښتو ژبه كي هم د پوهيدو وړ دي ، چي په دي برخه كي د يو څو بيلگو په يادولو بسنه كوم : سپينه گوناغيري ؛ په اوستا كي دا نوم يوه غره ته منسوب دى چي جغرافيه پوهانو يې موقعيت د اوسني سپين غره ټاكلى دى . ويسه ؛ داكله تر اوسه هم په پښتو ژبه كي بيله توپيره كارول كيږي چي مانا يې ويسا او باور دى . په همدې ترتيب د ورشو كلمه چي په ويدي او اوستايي مدنيت كي كارول شويد ، او داسي نوري كلمي او مفاهيم شته چي د پښتنو او پښتو ونډه په اوستايي مدنيت كي بر ملا كوي .

د پښتنو د تاريخي څرك لپاره د معتبرو ماخذونو په لړ كي تر اوستايي متونو وروسته تر ټولو ډاډمن ماخذونه هغه ليكني دي چي د يوناني مورخينو په وسيله ليكل شوي او د منځنى اسيا په بيلا بيلو سيمو پوري اړه لري ، په دي برخه كي د بيلگي په توگه يوازي ديوناني نامتو مورخ هيرودوتس (په 425 تر ميلاد وړاندي كالونو كي مړ شويدي) هغه يادوني رانقلوم چي نوموړي د پښتون او د پښتنو د هيواد په اړه په خپلو اثارو كي په ډير ځله ثبت كړي دي . د بيلگي په توگه ، هيرودوت ليكي :

1 --- سر بيره پر دي نور هنديان هم شته چي د پاكټو يك هيواد د كاسپارتوس له ښار سره سرحد لري ؛

2 --- د پاكټو يك خلكو د پوستكي چپني اغوستي او د خپل هيواد لنډى او چرې يې له ځان سره درلودې .

3 --- يوه کوچي قبیله چي ساګار توي نوميزي ايرانيان دي ، په لبا س کي نيم پارسي او نيم پکتوان دي .

4 --- دوی خپل دغه دریایي سفر د پاکتو یک هیواد د کاسپارتوس له بڼاره پیل کړ . دتولو ژبپو هانو پر دې ټکي اتفاق دی چي د پا کتویک مانا اوسني پښتون دی .

پر هیروډوتس سربیره یوشمیر نورو یوناني لیکوالانو او جغرافیه پوهانو لکه بطليموس ، هیکتایوس او نورو هم د پښتنو په اړه په خپلو اثارو کي یادوني کړيدي بطليموس په مکرر ډول د پکتین نوم یاد کړیدی ، او همدادول د هیکتایوس په اثارو کي د کاسپاپور (پېښاور) کندهارا (ننگرهار) او نور نومونه راغلی دی .

د مقدوني سکندر سره د جګړو په مهال (د 330 څخه تر 326 د میلاد وړاندي کالونه) نه یوازي د پښتون قوم یادونه په واروار شویده ، بلکي د بیلا بیلو قبیلو یادونه هم شویده دبیلګي په توګه : د شتک (خټک) اسپزي (یوسفزي) ساګاري (ساخري) او نورو نومونه یادولای شو .

د لومړۍ میلادي پیړۍ په درشل کي د پښتنو یوي قبیلې چي سهاک نومیدل د یوي لويې واکمنۍ بنسټ کېښود ، چي د افغانستان په تاریخ کي د کوشاني امپراتورۍ په نوم پیژندل شویده . د همدې پاچاهانو په وخت کي د پښتو ژبي ګړنۍ یا دویني برخي د وخت په لیکنو کي معمول ګرځول سويدي ، د بیلګي په توګه د بغلان د سره کوتل په ډبرلیک کي د اوسني پښتو ژبي ډیري ګړنۍ کلیمي لیکل شويدي لکه : انند (ننداره) ؛ وکيدو (کيدل) ؛ بګه (بغي) ؛ او نور .

د کوشاني امپراتورۍ وروسته د پښتنو بله قبیله چي ایپتالي یا ابدالي نومیدل په (425 میلادي کال) د لويې امپراتورۍ په جوړولو بريالي شول . د ایپتالي یا ابدالي پاچاهانو نومونه لا تر اوسه په پښتو ژبه کي کارول کيږي ، د بیلګي په توګه : توره منه (توره وهونکی) ایپتالي پاچا (په 502 میلادي کال وفات شو) . مهراکولا (مهر گل) په 542 میلادي کال وفات شو ، او داسي نور .

د ایپتالي پاچاهانو پاتشوني او د زابل واکمنانو چي د پښتنو په بیلا بیلو قبیلو پوري یې اړه درلودل لږ تر لږه د 300 کالونو پوري د عربي لښکرو په وړاندي د خپلي سیمي ژغورني ته ملا تړلي وه ، تر هغو چي د سیستانی یعقوب ابن لیث صفار په وړاندي یې خپل مورچلي پرېښودلي او اړوندي سیمي یې د صفاري واکمنانو تر سیوري لاندې شوي .

د اپتالي پاچاهانو وروسته د ځینو چيني زیارت کونکو او بیا تر هغه وروسته د عربي لیکوالو په اثارو کي د پښتون د نوم څرک په زیاته پیمانه لیدل کيږي ، خو د دې نوم تر څنګ د اېګان یا افغان نوم هم په سترگو کيږي چي تر ټولو پخواني شکل یې په ساساني لیکنو کي لیدل کيږي چي تاریخ یې دریمي میلادي پیړۍ ته رسیږي . او تر هغه وروسته د چيني لیکوالو او زیارت کونکو په وسیله ثبت سويدي ، د بیلګي په توګه چيني نامتو زیارت کونکی هیونتسنگ

د پالانه د سیمو د لیدلو وروسته د یوه بل هیواد نوم اپوگان یاد کړیدی چې د زیاتو څیړنکو په اند دا نوم د افغان پخواني شکل دی . بنایي د عرب لیکوال المسعودي په اثر کې یاد شوی د ابغان کلیمه هم افغان وي که دا خبره سمه وڅیړي بیا به المسعودي لومړی عربي لیکوال وي چې د افغان کلیمه یې کارولې ده ؛ خو د حدود العالم من المشرق ا للمغرب لیکوال بيله شکه د افغان کلیمه او نوم په پوره وضاحت یاد کړیدی . د بیلګې په توګه نوموړې لیکي : ساول یوه نعمت لرونکي سیمه ده چې هلته افغانان اوسېږي .

زابلي پاچاهان د پښتنو هغه غیر مسلمان وروستي پاچاهان وه چې د صفاریانو په وسیله د ماتي سره مخامخ شول ، له هغه وروسته بیا په 940 میلادي کالونو کې د مسلمانو پښتنو واکمني په پاشلي توګه د افغانستان په سهیل لویديځو سیمو کې تاریخي اثارو ثبت کړیده . له نیکمرغه د محمد هوتک پټه خزانه ؛ د سلیمان ماکو تذکیرت ا لا اولیا ؛ د اخوند درويزه تذکیرت الا ابرار او زیات شمیر نور اثار په پوره تفصیل د بیت نیکه او د هغه د ورونو په اړه په زړه پوري معلومات لري ، چې ګران لوستونکي د نوموړو اثارو لوستلو ته په زیات درنښت رابولم .

بامیان (ام البلاد)

هغه وخت چې د کوشاني سلسلې ستر امپراتور کنیشکا (احتمالا 120 میلادي) د بودايي مذهب لاره خپله کړل ، په لرغوني افغانستان کې نوي مدنیت زیږیدلي او د پراخیدو زمینه یې برابره سوي وه ، چې زموږ د هیواد په تاریخ کې نوموړی مدنیت د ګریکو بودیک مدنیت په نوم یادېږي . دی مدنیت چې له یوې خوا یې د لرغوني یونان هنري ښکلا له ځان سره درلودل او له بله پلوه یې بودايي روحانیت په ځان کې ونځېت او تر ټولو ارزښتمن داچې د افغاني چاپیریال په لمن وزیریدي ، ورورو په یوه داسې مدنیت واوښت چې په پخوانۍ نړۍ کې یې ساري نه لیدل کېږي .

د ګریک بودیک تمدن ریښې په لرغوني افغانستان کې شني شوي ، وده یې وکړل او بیا نورو ګاونډیو سیمو او هیوادونو ته ورسیدي . تر هغه چې ستر کنشکا لا بودايي مذهب نه وو خپل کړی ، نوموړي مذهب د یوې پرتې او بې خوځښته عقیدې په توګه د هند په محدوده کې بندي پاته سوئ وه . همدارول د لرغوني یونان څخه راغلو هنر مندانو د خپلو هنرونو ښکلا د ختیځو خیالاتو سره د تلفیق او یو ځای والي په لار کې ټاکلي ستونزي درلودې . د کنشکا د واکمنۍ پر مهال د افغاني هنر مندانو او ماهرینو په وسیله د ا سونزي لیرې سوې او د یوناني هنر او هندي روحانیت تر منځ د یوالي او تلفیق زمینه منځ ته راغله چې په پایله کې یې د یوه ستر تاریخي تمدن د منځته راتلو زمینه برابره او د نوي مدنیت جوړښت او خوځښت پیل سو .

ګریکو بودیک تمدن د افغانستان پر لرغونۍ ټولنه هر اړخیز تاثیرات وښندل ، د نوموړي مدنیت اثرات په افغانستان کې محدود پاته نه سول بلکې دجاپان ، کوریا ، او چین څخه بیا تر اوسني ایران او سیستان پوري ، د سریلانکا او هند څخه بیا تر سیر دریا او تاجکستان پوري ټولي سیمې تر خپلې اغیزې لاندې راوستي وې . د نړۍ له بیلا بیلو سیمو څخه به د مذهبي مراسمو د پر ځای کولو په نیت زیات شمیر راهبان ، زایرین او سیلانیان په افغانستان کې د

ودان شوو بو دايي زيارتونو او عبادت ځايونو په ځانگړي ډول د باميان لرغوني او د بو دايي پير متبرک ځای ته د ليدو کتو په نيت سفرونه کول .

د باميانو په اړه تر ټولو پخواني معلومات د چيني زيارت کونکو له خوا ليکل سوي او لا تر اوسه زموږ په واک کي سته . فاهيان تر ټولو پخوانی چيني زيارت کونکی دی چي د باميان په اړه ليکني لري . نوموړی په 400 ميلادي کال د باميانو دره ليدلي او د سترو مجسمو په اړه يې ارزښتمن معلومات ليکلي دي . نوموړي ليکي د باميانو دره شنه او پاکه ده ، د سترو مجسمو شاه او خوا هره ورځ وينځل کيږي ، زيات شمير مذهبي مدرسي شته ، هره ورځ زيارت کونکي او سوداگران دي سيمي ته د تلو راتلو په حال کي دي . د راهبانو لپاره ځانگړي صومعي جوړي سوي ، او د مواشيو او بوده گانو لپاره بيل ټاټوبي شته .

تر فاهيان وروسته بل چيني زيارت کونکی هيونتسنگ وو چي د باميانو سيمه يې ليدلي او په خپلو يونليکونو کي يې زيات ارزښتمن مطالب را ټول او ليکلي دي . نوموړي په 600 ميلادي کال د افغانستان سفر تر سره کړی او په دې لار کي يې د باميانو سيمه هم ليدلي ده . د هغه په قول په باميانو کي تر لس زياتي خانقاوي شته چي په هغو کي څه ناڅه زرتنه واعظين د بودايي مذهب تبليغ ته گمارل سويدي . په لسگونو مدرسي شته چي هره مدرسه لږ ترلږه زرتنه زده کونکي لري . هيونتسنگ په باميانو کي وړي او لويي مجسمي ليدلي خو يوه داسي مجسمه يې هم ليدلي چي د هر سهار د لمر په وړانگو به هغې مجسمي طلايي رنگ اخستی اوداسي بريښيدل لکه دا ټوله مجسمه چي د طلا څخه جوړه سوي وي . تر هيونتسنگ وروسته کوريابي زيارت کونکی د باميانو په اړه پوره معلومات لري . نوموړی په 727 ميلادي کال باميانو ته سفر کړی او په سيمه کي يې د بودايي مذهب د پيروانو د شتون په اړه ليکني کړيدي .

د زيارت کونکو تر يادونو وروسته څه ناڅه دري سوه (300) کاله د باميانو او په ځانگړي توگه د سترو مجسمو په اړه باوري معلومات نه دي ليکل سوي ، د دې سره سره چي د يو شمير مورخينو په ليکنو کي د مجسمو يادونه سوي ، چي د بيلگي په توگه د طبري ، يعقوبي ، البيروني نومونه راولای سو . خو هغه وخت د باميانو د مجسمو يادونه يوځل بيا وسوه چي د تموچين يا ځنگيز وړانکارو غوښتل چي د سترو مجسمو لوړ سر ته خپلي غشي ورسوي ، چي هيڅ يو هم ونه توانيدی چي د لوي مجسمي سر ته غشي ورسوي . د اولسمي ميلادي پيړۍ په جريان کي د اورنگ زيب لښکرو د توپ د ډزو په وسيله د لوي مجسمي مخ ته زيان وړاوه .

د افغان انگليس د لومړۍ جگړي په وخت د ليدلي سيل په وسيله د باميانو او بودا يي مجسمو په اړه يو لړ خپروني وشوي ، برنس په 1819 ميلادي کال باميانو ته ورسيدی او د بودا يي مجسمو او په باميانو کي د نورو نقاشيو په اړه زيات مطالب وليکل او بيا يې په بيلابيلو خپرونو کي نشر ته وسپارل . چارلس مسون په 1835 ميلادي کال د بودا ستري مجسمي وليدلي او د دې مجسمو په دننه کي يې د يوي لاري د شتون خبره سپينه کړل چي په پخوانيو وختونو کي به زيارت کونکو د ستري مجسمي و لوري برخو ته رسيدل . کپتان متلاند په 1922 _ 1924 ميلادي کال باميانو ته سفر وکړ او د سترو مجسمو د جوړښت او د هغو

جدارونو په اړه يې څيړنې او پلټنې تر سره کړي چې د خپرېدو وروسته د زياتو لرغونپوهانو د پاملرنې وړ وگرځيدل .

په افغانستان کې د رسمي سپړنو او څيړنو د پيل را وروسته 1922 ميلادي کال د باميانو سترې مجسمې لومړۍ د فرانسوي لرغونپوه الفرد فوشه 1922 ميلادي کال له خوا وڅيړل سوي . د نوموړي په اند دا مجسمې د هندي راوړتي مجسمو سره يو شان دي . نوموړي په خپلو څيړنو کې څرگنده کړل چې په څلورمه او پنځمه ميلادي پيړۍ کې د بودا دوي ستري مجسمې چې يوه د صل صال او بله د شامامه په نوم ياديږي جوړې سوي دي . د دې سترو مجسمو په اړه د علمي سپړنو او څيړنو کارد فرانسوي لرغونپوهانو په وسيله پيل او بيا وروسته د نورو هيوادونو لرغونپوهانو هم د دې مجسمو په اړه څيړنې او ليکنې تر سره کړيدي ، چې د بيلگي په توگه د هندي ، جاپاني ، چيني ، او افغاني لرغونپوهانو يادونه کولاي سو .

د افغانستان پنځه زره کلن تاريخ لروونکي سيمه منديگک

•

په زياتو رسمي او ولسي غونډو کې د خبرود پيل وياړلې لومړۍ جمله غالباً د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ يادونه ده . په هر ناستون ، ميلستون او يا د زدکړي په ټولگيو کې د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ په وياړ يادونه کېږي . دا سرليک د کومه راپيدا شوېدۍ ؟ په رښتيا هم افغانستان پنځه زره کلن تاريخ لري ؟ او کوم اسناد او شواهد د دې سرليک د تاييد او تبېت لپاره شته ؟ په دې ليکنه کې نوموړو پوښتونو ته په لنډه توگه جواب ليکل شوېدۍ .

د منديگک يوه لرغونې برخه

مندېگک

3000 کاله پخوا تر ميلاد وړاندي

د هغو څيړنو پر بنسټ چې د افغانستان په بېلابېلو سيمو کې تر سره شوي ، د دې هيواد د لرغوني تاريخ جرړې يې ډيري وړاندي او پخوانۍ ښودلې دي . لويې دوپړې * امريکايي څيړونکي د غزني په ناور دښت کې څيړنې او سپړنې تر سره کړې چې په نتيجه کې يې داسې ډبريني وسلي او آلات تر لاسه کړل چې د انساني ټولنو له خوا کارول شوي وه ، د دې اثارو تقريبي تاريخ د يو سل او پنځوس زره کاله څخه تر سل زره کاله پخوانۍ زمانې

ښودل سوېدی په اق کپروک ، هزارسم ، قره کمر او یو شمیر نورو لرغونو سیمو کې داسې ښانې او اثار تر لاسه شوي چې لر غونتوب یې د څلویښت زره کاله څخه بیا تر پنځه ویشټ زره کاله پوري پخوانیو زمانو ته رسیږي ، په بدخشان کې امریکایي لرغونپوه کارلتون س کاوون * تر مشرۍ لاندې د کور درې په نوم یوه لرغونې مغاره وسپړل شوه چې د لرغونو انسانانو د فوسیلونو تر څنګ داسې وسایل او الات هم په لاس راغلل چې د ټولنیز ژوندانه تر څنګ یې د هغه ټولنو معتقیدات او دیني کړه وړه هم برملا کړل . چې تاریخ یې تر میلاد 8000 اته زره کاله پخوا زمانو ته رسیږي .

هغه سند چې د افغانستان پنځه زره کلن روښانه تاریخ ویناښته وي ، د کند هار ښار شمال لويديځ لوري ته پرته یوه لر غونې غونډۍ ده چې د منډیګک په نوم یادېږي د ا لرغونې غونډۍ د فرانسوي لر غونپوهانو له خوا چې مشري یې د مسیو کزل * په غاړه وه د 1951 میلادي کال څخه بیا تر 1957 میلادي کال پوري وسپړل شوه . د دې لر غونې غونډۍ د په لاس را غلو اثارو څخه په ډاګه شوه چې د منډیګک د سیمې پخوانیو اوسیدونکو خپل کلتور د مدنیت لوړو پوړیو ته رسولې وو . په دې سیمه کې د کرهڼي منظم سیستم ، دیوه ټاکلې جمعیت یو ځای اوسیدل ، د مسي او برونجي وسایلو څخه کار اخستنه او د لومړنیو مدنیتونو داسې نوري ښانې تر لاسه شوي چې لر غونتوب یې د دري زره پنځه سوه 3500 څخه بیا تر دري زره 3000 کاله پخوا تر میلاد کالونه ټاکل شويدي .

د منډیګک له سیمې څخه څوارلس کلتوري طبقې چې هریوه یې د یوې اوږدې کلتوري دورې استازیتوب کوي ، سپړل شوي او څیړل شوي دي . د فرانسوي لرغونپوهانو هیئت (ډا فا) * چې مشري یې کزل کوله د منډیګک د لاندنۍ کلتوري طبقې څخه د نوي ډبري دورې یا نیولیتیک * او د میسودبري دورې یا اینیولیتیک * پوري اړوند وسایل او اثار تر لاسه کړل . په دې وسایلو کې د کرهڼیزو چارو وسایل ، د اوبدلو وسایل ، د ښځو په ډول جوړې شوي ډبریني مجسمې ، د اوزانو په ډول کاني ، د غلو دانو علایم ، خاورین لوبښي چې د څرخ په وسیله جوړ شوي وه ، د میسو څخه جوړې شوي زینتي ګانې او پسرلونه او یو زیات شمیر داسې اثار چې د پر مختللي کلتور او لومړني مدنیت ښکارندويي کوي کشف او تر لاسه شوي دي .

دري زره کاله پخوا تر میلاد په منډیګک کې داسې ودانۍ او ابادۍ جوړې سوي چې اثار او پاته شوني یې تر اوسه په سترگو کیږي . د دې لرغونې غونډۍ په لويديځه برخه کې یوه داسې ودانۍ د لرغونپوهانو له خوا را څرګنده شول چې د ودانۍ په وړاندې ځای کې د لویو ستونونو څخه جوړ شوي لوی حال یې درلود چې د دې ودانۍ د برم او جلال ښکارندويي کوي . لر غونپوهان په دې باور دي چې نوموړې ودانۍ د منډیګک د واکمنانو د اوسیدو ځای او ادارې مرکز وو . د ودانۍ په دننه کې داسې ننوتی او راوتی برخې څرګندي شوي چې د ودانیزو چارو د انجنرانو په عقیده نوموړې ځایونه د ودانۍ د ښکلا او ښایست په نیت جوړ شوي دي . د دې تر څنګ د منډیګک د ودانیو پر شا او خوا د یوه داسې لوړ دیوال یا حصار ښانې هم څرګندي شوي چې د ښار څخه د دفاع په وخت کې به ورڅخه کار اخستل شوي وي .

د منډیګک د لر غونې غونډۍ څخه څوارلس کلتوري طبقې په لاس راغلي چې هره یوه یې د یوه بیل پیر او بیل پر مختیایي حالت ښکارندويي کوي ، چې په دې لنډه مقاله کې د

ټولو لاسته راوړنو يادونه ممکن کار نه دی ، خو دا اړینه ده خو و ويل شي چي د منديگک د تمدن برخه ليک څه شو ؟ دی پوښتني ته ځواب ستونزمن بريښي خو د لرغونپوهانو تلابي او هڅو څه ناڅه د حل لاره په ډاگه کړي ، ولي بايد څرگنده شي چي لا تر اوسه د لرغونپوهانو تر منځ يوه پريکړي پايله نه ده تر لاسه شوې ، هغه څه چي څرگند دي هغه د څيرنکو تر منځ د دوو بنسټيزو عواملو يادونه ده . يو شمير لرغونپوهان په دي باور دي چي د منديگک اوسيدونکو د يوه پراخ يرغل په نتيجه کي د خپلي سيمي دفاع ونه شوه کړاي چي پايله يي د منديگک ښار تخليه کيدل وه او نوو يرغل کونکو د منديگک د اوسيدونکو ټاټوبي وسوځول او په پاي کي يوه پريښودل شوې سيمه وگرځيدل . دا ډله لرغونپوهان د دي وينا د ثبوت او ثقم لپاره د منځني اسيا هغو ټوليزو او جگړه ايزو خوځښتونو ته پام اړوي چي د 3000 کاله پخوا څخه تر 2500 کاله پخوا تر ميلاد په سيمه کي جاري وه .

يو شمير پوهان په دي باور دي چي د منديگک پخواني مېشتو ټولنو د يوه طبعي نادود له امله د خپلو سيمي پريښودلو ته اړ شويدي ، دا شمير څيړونکي پر هغو څيړنو تکیه کوي چي د هلمند د سيند په اړه د جيولوجستانو له لوري تر سره شويدي . د جيولوجستانو له نظره د هلمند سيند د يخچالي سيندونو په لړ کي شميرل کيږي . او د يخچالي سيندونو يوه ممېزه داده چي د زماني په تيريدو سره خپل بستر او د بهيدو ځای کښته کوي او له ځان سره وړي . په دي ترتيب 3000 دري زره کاله څخه تر 2500 کاله وړاندي تر ميلاد د هلمند سيند بستر کښته شوی او نور د منديگک اوسيدونکو دا توان نه درلود چي د خپلي ابادۍ لپاره د کښت او کرهڼي اړتياوي د هلمند سيند څخه پوره کړي . د دي شمير پوهانو په اند همدا عامل وو چي د منديگک سيمه پريښودل شوه .

په هر صورت د منديگک له لرغوني سيمي څخه په لاس راغلي اثار چي د بېلابېلو کورنيو او بهرنيو پوهانو او څيړونکو په وسيله مطالعه شوي ، دا يي څرگنده کړي چي د افغانستان لومړنی څرگند مدنيت له منديگک څخه پيل کيږي ، چي زموږ د گران هيواد د لرغوني تاريخ د لومړي باب سر ليک گڼل کيږي . د منديگک څخه په لاس راغلي اثار په پرله پسي توگه د افغانستان ملي موزيم ته د رسمي پرو تو کولونو په بڼه ورکول کيدل چي له بده مرغه د افغانستان د نورو وياړنو تر څنگ د ملي موزيم څخه د منديگک لرغوني اثار چي زموږ د هيواد د پنځه زره کلن تاريخ شاهيدان وه په 1372 لمريز کال د خپل مينځي جگړو په ترڅ کي په داسي بېشرمۍ لوت او تالان شول چي د لومړۍ سقاوۍ غلو خپل گوته په غاښ ونيول .

د لوی گندهارا له لرغونو کولتوري منځيو څخه گڼل کيږي چي يونان-بودايي پېر سره (Hadda) هډه تړاو لري. دا ښار د جلالکوټ تاريخي ښار سوېل اړخ ته په لس کيلو مترۍ کي پروت دی.

هډه (هډه اخندزاده)

پخواني مورخينو او پوهانو د لرغوني افغانستان ختيځي سيمي چي داوسني هند تر شمالي خنډو رسيدلي ، د گندهارا په نوم يادي كړيدي . يوناني مورخ هيرودوت او سترابون د گندهارا سيمه په خپلو اثاروكي د گنداريس په نوم ثبت كړي ده ، چي د كابل او كنړ تر منځ پرته سيمي يي په بركي نيولي دي سره سره چي د مقدوني سكندر په دوره كي د گندهارا نوم نه دی ياد سوي ، خو د يونان ؟ باخترې دورې حكمرانانو په اثارو كي چي د لرغوني افغانستان پر ټولو په (GANDARWA او يا گنداروا) (GANDARATI حدودو واکمن وه ، دا سيمه د گنداراتي) نوم ياده كړيده ، چي ناگهارا (ننگرهار) كوهش (كونړ) پورا شاپورا (پيښور) سراسواتي (سوات) سيمي پكښي شاملې دي .

د گندهارا يو ستر فرهنگي مركز د اوسني جلال اباد مركز ته څيرمه د هډي سيمه ده ، چي په پخوانيو متونو كي د هيلو په نوم ياده شوېده . هيلو د لرغونو بودايانو د تبرك خای او د هغو د عبادت ستر ټاټوبی وو. په هغو يونليكونو كي چي د چيني زايرانو څخه را پاته دي ، د دي سيمي په هكله په زړه پوري او ارزښتمن معلومات شته . فاهيان لومړنی چيني زاير وو چي په 420 ميلادي كال يي د هډي ليدنه كړيده . له هغه وروسته سوينگ يون په 520 ميلادي كال هډي ته راغلی او نامتو چيني زاير هوونتسنگ په 630 ميلادي كال هډه ليدلي او په دي اړوند يي زيات مطالب په خپلو ليكونو كي ثبت كړيدي .

د ټولو چيني زيارت كونكو په يونليكونو كي د هيلو په نوم د يوي متبركي سيمي يادونه سوي چي د زيات شمير پوهانو يي همدا اوسني هډه گڼي د بيلگي په توگه د فرانسوي لرغونپوه په عقیده هيلو د همدې هډي پخواني نوم دی ، چي د گندهارا نامتو هنري (AKIY لژاكي) مكتب پريمانه اثار يي په خپل لمن كي ساتلي دي . دا سيمه د هيونتسنگ په قول تر اومي ميلادي پيړۍ پوري د پوره برم او ارزښت لرونكي وه . خو د نوموړي پيړۍ راورسته بياتر 81 مي پيړۍ پوري د دي سيمي پوره او د پاملرنې وړ يادونه نه ده سوي . د نولسمي پيړۍ په پيل كي ځينو اروپائيانو چي سيمي ته يي رسمي او يا غير رسمي سفرونه كړي ، د هډي په اړه يي يو شمير مطالب خپاره كړل چي د ورستيو منظمو څيړنو لپاره يي زمينه برابره كړل . په دي برخه كي د بيلگي په توگه د موركرافت (1824 _ 1830 ميلادي) كيمناري (1827 _ 1834 ميلادي كال) چارلس ماسون (1834 _ 1837 ميلادي كال) هونيك برگر او نورو نومونه يادولاي سو .

د هډي لرغونۍ تپه چې تاريخي جرړي يې له اوسنۍ پير نه 1600 کاله پخوا زمانو ته رسيږي ، د لومړي ځل لپاره په 1923 ميلادي کال د فرانسوي لرغونپوهانو له خوا تر علمي سپړنو او پلټنو لاندې ونيول شوه . لومړۍ فرانسوي لرغونپوه گودار او بيا وروسته د فرانسوي له لوري تر څيړنو لاندې ونيول شوه چې له نيکه مرغه د زياتو (D.A.F.A. علمي ټيم) لرغونو اثارو د پيداکيدو او تر لاسه کيدو په وجه د افغانستان تر ټولو لرغونو سيمو بډايه گڼل سویده .

د لرغونپوهانو د سپړني د پلان له مخې ، لومړۍ د هډي په لويديځه برخه کې سپړنې پيل شوي ، چې په نتيجه کې يو لوي بودايي معبد را برسيره شو . د دې معبد څلور خواوې په يوه لوي ديوال احاطه سوي ، چې د هر ديوال پر مخ د معبد په دننه خواکې په ټاکلي فاصله د بيلا بيلو مجسمو پاتي شوني تر لاسه شويدي . د دې معبد د ديوالونو پورتنۍ برخه ورانه سوې ، خو لاندنۍ برخه ته يې زيات زيان نه دی اوښتی . د زيات شمير مجسمو شته والی چې د شيبست ډبرو څخه جوړي سوي وي او هم د يو شمير نورو مجسمو شتون چې د اخښل سويو (پخو) خټو او شيبست ډبرو څخه په تر کيبي توگه جوړي سوي وي ، دا ټوله د دی معبد برم او ځانگړتيا څرگنده وي . له هغه نه وروسته د هډي په سيمه کې په پر له پسې توگه سپړنې جاري وساتل سوې چې د ټولو سپړنو په اړه يادوني په دې لنډه ليکنه کې ممکن کار نه دی ، ځکه د سپړنو د تفصيل څخه تيريزو او يوازي د هغو مطالبو يادونه کوو چې د دې ليکنې سره وړ بريښي .

ترټولو وړاندي د دې مطلب يادونه اړينه بريښي چې د گندهارا د نړيوال تاريخي او لرغوني هنري مکتب د پلازميني لقب ولې د هډي په سيمه پورې متعلق گڼل سويدي ؟ دې پوښتنې ته د هغو لرغونپوهانو او څيړنکو د پر له پسې سپړنو او څيړنو د پايلو په يادونه بسنه کوو چې په هډه کې يې تر سره کړيدي . د مورخينو له نظره تر ټولو لومړۍ موثر لامل د گندهارا د هنري مکتب د پيدايښت او ودې لپاره د خپلې زماني مناسب شرايط او لازم امکانات وه ، چې د ستر کنشکا د امپراتوري پر مهال برابر سوي وه . دوهم لامل په بوديزم کې د بدلون او نوښت منځ ته را تلل په گوته سويدي ، چې د هينايانا (وړوکي عرادي) مذهب يې په مهايانا يا (لوي عرادي) په مذهب وړاوه . او دريم لامل يې د گندهارايانو خلاقيت او فکري توانمندي ياده سويده ، چې په ټوله بودايي نړۍ کې يې د لومړي ځل لپاره د بودا د مجسمو د جوړيدو نوښت او ابتکار وکړ . هډي ته د گندهارا د هنري مکتب د پلازميني لقب د نورو لاملونو د توضيح څخه د موضوع د طوالت د مخنيوي په نيت تيريزو او يوازي د دريم لامل په اړه د يو شمير لرغونپوهانو د نظرياتو په يادونه بسنه کوو .

په تاريخي متونو او د لرغونپوهانو په څيړنو کې په ډاگه سوې چې د هند په بودايي برخو کې د بودا تمثيل او يا د هغه د څيري د ښودلو لپاره په عبادت ځايونو (ستوپو) کې د ليتوس گل او يا د ونو د بلگونو رسامي او نقاشي معمول وه ، او په يوشمير هندي ستوپو کې د بودا د تمثيل په نيت د يوې پيښې ، لاس ، او يا خپلۍ (پايزار) علامې او نښانې کارولې چې په دې ترتيب د بودا حضور وښيي . خو گندهارايانو د لومړي ځل لپاره د بودا مجسمه جوړه او هغه يې په ستوپو کې ودرول . د فرانسوي لرغونپوه مسيو فوشه په قول د بودا مجسمه د لومړي ځل لپاره په گندهارا کې جوړه شول ، چې د لويديځ (يونان) تاثيرات پکښې زيات دي ؛ دا فرانسوي لرغونپوهانو (HAKEN او هاکن) (ROULAND رولاند) (TARN نظريه د ټرن) په 1930 ميلادي کال د (SHMET ALD له خوا تائيد او ومنل سوه الماني لرغونپوه شميت) دې نظريې ملاتړ وکړ چې د بودا لومړۍ مجسمه گندهارايانو په وسيله جوړه سويده ، او دا

وړاندیز یې هم ورسره مل کړ چې دا گندهارايي هنرمند هغه څوک دی چې په مجسمه جوړولو کې یې د یوناني مجسمه جوړونکو څخه زدکړه کړیده . یوشمیر افغاني لرغونپوهان اوله هغې جملې علامه حبیبې ، شاهي بای مستندي ، احمد علي کهزاد هم د دې نظريې ملاتړ کړی او تر څنگ یې دهم هاغه گندهارايي هنر مند عقیدتي لوری هم په گوته کړیدی .

لنډه داچې په هډه کې د علمي سپړنو کار د 1923 میلادي کال را وروسته پیل او په بیلا بیلو پړاونو کې د بیلا بیلو کورنیو او بهرنیو لرغونپوهانو په وسیله تر 1979 میلادي کال پورې یې دوام وموند . د دې سپړنو له لارې په لاس راغلي اثار په منظم ډول د افغانستان ملي موزیم ته وه لیږل شوه ، چې تر 1991 میلادي کال پورې دافغانستان ملي موزیم د مانی په دوهم پوړ کې د ارزښتمنو ننداریزو کوټو څخه یوه کوټه د هډې نندارتون په نوم پرانیستي ساتل سوي وه ، له بده مرغه د تنظیمي جگړو او پر کابل کې د برهان الدین رباني او احمدشاه مسعود د واکمنۍ پر مهال د افغانستان ملي موزیم چور او تاراج شو چې په ترڅ کې د هډې هغه لرغوني اثار چې زموږ د هیواد د تاریخي برم نښانې او د ویار بیلگې وې ، د وخت واکمنو پر بهرنیانو وپلورل .

آریایي ژبه

آریایي ژبه: لرغونې آریایي ژبه نن ورځ وجود نه لري ، خو په عصري ژبو کې یې ډېرې کلمې په په نوم هم یادېږي. لکه بېلابېلو بڼو او ماناوو سره شته. لرغونې آریایي ژبه چې د اندو-اروپایي ژبې څنګه چې آریانا په لوېدیځ او سویلي برخو ووېشل شو، نو د دوی ژبې هم په بېلابېلو سیمو کې توپیر وموند. اوس د دې ژبو بڼه خورا توپیر لري، مګر د هغې د ورته کلمو څخه دا اټکل کېدی شي چې دا ژبې له یوې ژبې څخه راوتې دي. د آریایي ژبې یو څو کلیمې د خپلو ماناوو سره لېست شوي دي، له دې څخه دا اټکل کېدی شي چې د دې ژبو اصل څه دي.

انګلیسي	روسي	جرمني	یوناني	لاتین	فارسي	سانسکریت	اردو	پښتو
مدر	مټ	مُتر	میتیر	ماتیر	مادر	ماتا	مان	مور
فادر	لاره	فاتر	پوتیر	پاتیر	پدر	پتر	باپ	پلار

برودر	برات	برودر	فراتر	فراثير	برادر	بهراتر	بهانی	ورور

ځيني ماهرين په دې باور دي چې د آريايي ژبي يو کوچنی رسم الخط کشف شوی دی. دا يوه وصيت دی چې د هيتي پاچا مستاني، ميتر او ورنه خدايانو ته اشاره کوي. دا ژبه نه هند-آريايي ده او نه ايراني، بلکې د دواړو سرچينه آريايي وه. دا سند په پنځلسمه پېړۍ کې ليکل شوی و. گريسون وايي له مسيح څخه دوه نيم زره کاله مخکې د ايران په شمال لوېديځ کې د ميديا په سيمه کې چې اريايان ته مهاجر شول او ژبه يې له اوسېدل. بيا څو پېړۍ وروسته يو شمېر خلک له هغه ځايه ولاړل او هند لرغوني آريايي څخه هندو آريايي ته او هغه کسان چې په ايران کې پاتې شول خپله ژبه يې ژبې دومره سره بدله کړه. لرغوني اريايان د لرغوني هند-اروپايي آريايي او سنسکرت په ايراني ورته دي چې داسې ښکاري چې دواړه ژبې يو وخت د يوې گډې ژبې لهجې وې. د دې ژبې اصلي بڼه ژبپوهانو ته په مستقيم ډول نه ده مالومه، په دې حالت کې د دوی پوهه يوازې لنډه ده. کوم چې د دواړو ژبو د ورته والي پر بنسټ ولاړ دي. د آريايي ژبې د دې مشتق جوړښت ځانگړتياوې په لاندې ډول وې. (1) په لرغوني اندو-اروپايي ژبه کې د ا، آ، آی، 1، او مختلف توري درلودل. مگر دا ټول، توري په ساده ډول په سنسکرت کې 'ا'، 'آ' شول. د دې تورو برعکس د اروپا په ډېرو ژبو کې د پام وړ دی. د مثال په ډول

الفا د اندو اروپايي يوناني سنسکريت اوېستا اردو او پښتو کې

اوه سيپتوم هيپت سپت هسپت سات اووه

کې، بې رنگه "ا" چې په ډېر کمزوري او ناڅرگند ډول تلفظ په آريايي ژبه کې، په اندو-اروپايي بدل شو. د مثال په ډول "اکاوه، په "

پښتو اردو اوستا لرغونې پارسي سنسکرت يوناني اندو-اروپايي

د پاتر پتير پتا پتار پت باپ او پلار

په دې کې د (الف) او (س) له تورو وروسته په (ش) بدل شو. د مثال په ډول

: د لاتيني زور سنسکرت اوستا : پنسو (زه ماتوم) پنشيتي (هغه ماتوي) پنشتو (هغه ماتوي) (4)
'ا' وروسته د اندو-اروپايي وروستۍ 'س' په 'ح' بدل شو. (دغه 'ه' په سنسکرت کې 'وسرگا' تنفس بلل کېده.) چې په زاړه اندو - آريايي کې پاتې شو، مگر په ايراني کې حذف شو او د کلمې وروستۍ ايراني په "ا" يا "او" بدل شو. د مثال په ډول

اندو-اروپايي يوناني سنسکرت اوستا

مونيسن (په زړه کې) مينويس (جوش) مسخ (ذهن، زړه) مانو (ذهن، زړه)

د کلمې په پای کې له 'ن' وروسته 'ت' حذف شوی. د مثال په ډول

د اندو-اروپايي سنسکريت اوستا

بهرگنيتا بی رهن برزد

(۶) هند-اروپايي 'ده' × 'ت' په 'ز' + 'د' بدل شو چې په سنسکرت کې ساتل شوی و، خو په زاړه اندو-آريايي ژبه کې خپل لومړی جز 'ز' په بشپړ ډول له لاسه ورکړ. د مثال په ډول

د هند-اروپايي سنسکرت اوستا

م. ن. ده-تا' (توجه) 'ميدها' (ذهن) 'مزدا' (ياد)

(۷) په اندو-اروپايي کې د ستر جمع نښه "اوم" وه. په آريايي ژبه کې د اوم توري د هغو کلمو وروسته نوم شو چې په پای کې توري لري. د مثال په توګه: سنسکرت اوستا اردو: 'گيري تِرام' گيري تیت غرونه (8) په اندو-اروپايي ژبو کې د غیر فعال فعل نښه نه وه. خو په آريايي ژبه کې له (ي) څخه بې ځايه ماده جوړه شوه چې په دواړو ژبو کې پاتې شوه. د مثال په توګه: سنسکرت اوستا اردو

ک. ر. ي. او 'کري ات' ترسره کيږي

دې ژبې د صفتونو په جوړولو کې د اوه، اویا، اتیا او نهه ویشتمه کلمه کارولې، چې په سنسکرت کې پاتې شوه خو په ايراني کې په "تي" بدله شوه. د مثال په ډول

'شست یخ' 'خ. ش. وشیتم' سره

'نوات یخ' 'نوعاتم' نهه

(۱۰) په نحوي ترکیب کې په دې ژبه کې خارجي حالت د علت په معنا، وروستنی حالت په اضافي معنا، محلي حالت او اضافي حالت د مطلق حالت په معنا کارول کیږي. ځکه چې دا کارول په سنسکرت او اوستا دواړو کې موندل کیږي.

سنسکرت اوستا،

د انساني حالت په مفهوم کې، 'تسای گراهیم (د دې بڼې کور)' 'اه رای یسینا' (د خدای د ستاینې سندري)

په احترام...

ترتیب کوونکي او راټولوونکي: استاد امجد «فقیرزی»

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library